

ANTIMOBBNINGSARBETE I SKOLOR OCH LÄROANSTALTER

Kristiina Laitinen
Sanna Haanpää
Laura Francke
Matti Lahtinen

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

Guider och handböcker 2020:3b

© Utbildningsstyrelsen

Guider och handböcker 2020:3b

ISBN 978-952-13-6666-6 (pdf)

ISSN-L 1798-8950

ISSN 1798-8969 (pdf)

Ombrytning: Grano Oy

www.utbildningsstyrelsen.fi

INNEHÅLL

FÖRORD	.5
INLEDNING	.6
1 MOBBNING ÄR MAKTMISSBRUK	.8
2 FÖREKOMSTEN AV MOBBNING	.11
3 LAGSTIFTNINGEN SKYDDAR OCH FÖRPLIKTAR	.13
3.1 Säkerheten garanteras genom samarbete	.13
3.2 Antimobbningsplanen	.14
3.3 Likabehandlings- och jämställdhetsplanerna	.15
3.4 Ordningsregler	.16
3.5 Disciplinära och tillrättavisande åtgärder	.17
3.6 Mobbning som uppfyller kännetecknen för ett brott	.20
3.7 Anmälningsskyldighet och rätt till utlämnande av uppgifter	.22
4 MOBBNING PÅ NÄTET	.26
4.1 Nätmobbningens särdrag	.26
4.2 Regler för användning av mobila enheter i skolan	.27
4.3 Sociala medier och digitala spel ur mobbningsvinkel	.28
5 FÖREBYGGANDE AV MOBBNING	.30
5.1 Fokus på en gemenskapsfrämjande verksamhetskultur	.30
5.2 Emotionella och kommunikativa färdigheter går att undervisa och lära sig	.32
5.3 Elevvård är arbete för välbefinnande	.34
5.4 Program och metoder för antimobbning	.38
6 INGRIPANDE I MOBBNING	.39
6.1 Vetskap om mobbning möjliggör ingripande	.39
6.2 Utredningssamtal	.40
6.3 Uppföljning är nödvändigt	.41
6.4 Registrering skapar rättssäkerhet	.42
6.5 Om mobbningen sker på nätet	.43
6.6 Meddelande till vårdnadshavaren	.44
6.7 Meddelande till myndigheterna	.44
6.8 Disciplinära och ingripande åtgärder vid mobbning	.45
6.9 Ändringar i undervisningsarrangemangen	.45
6.10 Skolbyte	.45
6.11 Elevvårdstjänster som stöd för eleven	.46
6.12 Mobbning kan vara ett brott	.46

7	ANVISNINGAR TILL YRKESPERSONER, ELEVER OCH VÅRDADSHAVARE	48
7.1	Utbildningsanordnaren	48
7.2	Rektorn	49
7.3	Läraren	50
7.4	Elevvårdsgruppen	51
7.5	Experterna inom elevvårdstjänsterna	51
7.6	Elevens rättigheter, ansvar och skyldigheter	52
7.7	Vårdnadshavarens rättigheter, ansvar och skyldigheter	53
	BILAGOR	55
	Bilaga 1 Informationskällor om skolgemenskapens välbefinnande och säkerhet. . .	55
	Bilaga 2 Exempel på sociala medier och digitala spel ur mobbningsperspektiv. . .	57
	Bilaga 3 Exempel på metoder som utvecklats för antimobbingsarbetet	63
	Bilaga 4 Länkar till material	65

FÖRORD

Enligt grundlagen har var och en rätt till liv och till personlig frihet, integritet och trygghet. Att bli mobbad bryter mot de här grundläggande rättigheterna och har många negativa och ofta långvariga konsekvenser för barns och ungas utveckling. Därför ska vi förebygga mobbning och omedelbart ingripa i mobbningsfall som framkommer. Även om förekomsten av mobbning i Finland har visat en klart sjunkande trend under den senaste tioåriga uppföljningsperioden, behövs det fortsättningsvis systematiskt och engagerat arbete i skolor och läroinrättningar för att få bort fenomenet helt.

Jag hoppas att den här handboken ska visa vägen mot en tryggare verksamhetskultur som blir en naturlig del av skolornas och läroinrättningarnas vardag. Dwight D. Eisenhower konstaterade på sin tid "Plans are nothing; planning is everything" och det gäller i hög grad också för beredningen av skolans säkerhetsplaner. Antimobbningsplanen är i bästa fall ett levande dokument som ändras och utvecklas enligt behov, situationer och erfarenheter. För att planen verkligen ska styra skolornas och läroinrättningarnas verksamhet krävs att beredningen görs gemensamt och inkluderande, att kollektivets alla medlemmar får introduktion i arbetet och förbinder sig till det samt att dokumenten regelbundet uppdateras och är aktuella. Det går inte att nog framhålla hur viktigt det är att informera elever, vårdnadshavare, personal och samarbetspartner om planen och arbetssätten i den.

Varje vuxen som arbetar eller umgås med barn och unga inverkar med sitt agerande på barnens och ungdomarnas välbefinnande, dels medvetet men ibland också omedvetet. Människan är till sin grundnatur inriktad på kommunikation och utvecklas i relation till andra människor. Det som varje vuxen i skolan gör eller inte gör har en stor inverkan på barnens och ungdomarnas utvecklingsriktning. Att skapa en trygg studiemiljö är ett gemensamt uppdrag för alla vuxna i skolan. I bästa fall är skolan en mötesplats där barn och unga upplever att de blir hörda och uppskattade som medlemmar i skolgemenskapen. Barns och ungas upplevelse av trygghet och av att bli accepterade sådana de är utgör en del av att växa som människa och bär dem långt in i framtiden.

Olli-Pekka Heinonen
Generaldirektör
Utbildningsstyrelsen

INLEDNING

Var och en av oss minns situationer från skoltiden där en elev blev mobbad eller mobbade andra. Genom tidigt och effektivt ingripande kan vi hindra mobbningen från att fortsätta samt förebygga allvarliga och ofta långvariga psykosociala konsekvenser hos den som blir mobbad. Tidigt ingripande är viktigt också med tanke på den som mobbar, eftersom spiralen av oönskat beteende då bryts. Jämfört med många andra problemsituationer i skolan kräver ingripande i mobbning ett annat tillvägagångssätt på grund av fenomenets särdrag, som att det är fortgående och systematiskt.

Den här handboken för skolornas antimobbningsarbete fokuserar på förebyggande av och ingripande i fenomenet. Handboken har skrivits med utgångspunkt i åtgärdsförslaget från undervisnings- och kulturministeriets arbetsgrupp för reflektion kring förebyggande av mobbning och främjande av arbetsro¹. Handboken är främst avsedd som stöd för antimobbningsarbetet i skolor inom den grundläggande utbildningen och i läroanstalter på andra stadiet.

I handboken används oftast det gemensamma begreppet **elev** för såväl elever inom den grundläggande utbildningen som studerande på andra stadiet, och begreppet **skola** för både skolor och läroanstalter. Termen **utbildningsanordnare** används för att hänvisa till anordnare av undervisning och utbildning, och **elevvård** för elev- och studerandevård oavsett utbildningsstadium. Om sammanhanget kräver det används dock den specifika terminologin för respektive form av undervisning eller utbildning i texten. Handbokens fokus ligger på **interaktion mellan elever** och innehåller inte anvisningar för att ingripa i exempelvis eventuell mobbning mellan vuxna i skolan eller mobbning som sker enbart utanför skoltid.

Varje elev i skolgemenskapen och varje vuxen som arbetar där ska vara medveten om mobbning som fenomen, kunna identifiera dess olika former och känna till skolans sätt att ingripa i mobbningsituationer. Handboken beskriver vad som avses med mobbning, anknyttande begrepp och vad vi för närvarande vet om mobbningens utvecklingstrender (kapitel 1 och 2). Handboken tar upp lagstiftning som gäller skolsamfundets trygghet och säkerhet och grunderna för läroplanen som är centrala med tanke på mobbning (kapitel 3). Lagstiftningen för elevvården beskrivs i kapitel 5.3 för att undvika överlappningar. Mobbning som sker på nätet diskuteras som en separat helhet (kapitel 4) och om sammanhanget kräver det även i övriga kapitel. Mobbning kan förebyggas genom att medvetet utveckla en trygg verksamhetskultur i skolan, undervisa emotionella och kommunikativa färdigheter samt med hjälp av både gemensam och individuell elevvård (kapitel 5). Inte ens det bästa förebyggande arbetet är dock alltid tillräckligt och ingripandet i mobbningsituationer som uppstår, dess olika skeden och metoder beskrivs som en exemplifierande helhet (kapitel 6).

Fastän lagstiftningen inte innehåller konkreta bestämmelser för vilka åtgärder utbildningsanordnare eller skolans personal förutsätts vidta för att skapa en trygg

¹ Förebyggande av mobbning samt främjande av arbetsro inom småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen samt på andra stadiet (på finska, svensk sammanfattning). Slutrapport. Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2018:16.

lärmiljö eller garantera elevens rätt till en trygg lärmiljö, anses det ingå i personalens tjänsteåligganden att säkerställa en trygg studiemiljö. Lagstiftningen erbjuder många effektiva metoder som gör det möjligt att ingripa i tid och erbjuda stöd åt de olika parterna i en mobbningsituation. I slutet av handboken finns en översikt över vilka ansvar och uppgifter skolans olika yrkesgrupper har för att förebygga och ingripa i mobbning samt över elevernas och vårdnadshavarnas rättigheter och skyldigheter (kapitel 7).

Handboken kompletteras av ett presentationsmaterial som tagits fram till stöd för skolornas antimobbningsarbete. Materialet finns på Utbildningsstyrelsens webbplats www.oph.fi. Handboken och presentationsmaterialet finns på finska och svenska.

Välkommen med att skapa en trygg framtid!

1 MOBBNING ÄR MAKTMISSBRUK

Skolorna använder vanligtvis en definition av mobbning från forskningslitteraturen som säger att "mobbning är när en och samma elev upprepade gånger utsätts för skada eller lidande. Förövarna är en eller flera personer som den mobbade har svårt att försvara sig mot"². Mobbning definieras alltså som att avsiktligt orsaka skada för en försvarslös elev. Mobbning har särdrag som skiljer från exempelvis gräl, trakasserier eller enstaka våldssituationer. Sådana egenskaper är bland annat **upprepning**, **medvetenhet** och **maktutövning** samt att mobbning ofta handlar om ett **gruppfenomen**. På grund av dessa särdrag kräver ingripande i mobbning andra metoder än ingripande i enstaka händelser.

Alla handlingar som upplevs som mobbning är inte alltid avsedda att skada, och alla barn och unga kan inte ännu inse konsekvenserna av sina handlingar. Det är inte heller alltid lätt för vuxna att se skillnaden mellan mobbning och gräl, konflikter eller sårande beteende. Barn, unga och vuxna kan därtill definiera mobbning på olika sätt. Även sporadiska konflikter i skolgemenskapen kan skada eller såra någon, men dessa situationer är övergående och målen för dem växlar.

Mobbning är ett fenomen som är svårt att entydigt definiera, mäta och ibland även att varsebli. Förutom handlingar är mobbning också en fråga om såväl individens som **gruppens** attityd. Det hur den som mobbas upplever och tolkar situationen, och det hur gruppens övriga medlemmar förhåller sig till den mobbade och agerar i situationen kan kallas **roller**. De flesta elever kanske i princip inte accepterar mobbning, men många kan ändå i en mobbningssituation agera på ett sätt som förstärker eller upprätthåller mobbningsspiralen. Roller som förekommer i situationer av skolmobbning är utöver den mobbade och mobbaren också medlöparen, förstärkaren, försvararen och den tysta godkännaren. Mobbare-offer avser en elev som både mobbar andra och själv blir mobbad.³ Det vilka roller eleverna tar i mobbningssituationer har en stor betydelse för om mobbningen fortsätter.

Den allra vanligaste typen av mobbning är **verbal** mobbning, som tar sig uttryck i glåpord, förolämpningar eller förlöjligande. Men mobbningen kan också ta sig många andra former och den kan vara **fysisk** (knuffar eller slag), **rikta sig mot egendom** (ta eller avsiktligt förstöra saker) eller vara **indirekt** (manipulera gruppens medlemmar, sprida elaka rykten eller lögnar, utesluta ur gruppen).

Den här handboken behandlar också mobbning som sker på nätet; nedan kallas detta **nätmobbning**. Det avser mobbning på internet eller genom enheter ansluta till nätet (till exempel uppladdning av bilder på någon på nätet utan lov eller att kommentarer som kränker någons integritet publiceras på internet). Innehållet i den här handboken kan också tillämpas på nätmobbning. När sammanhanget kräver det behandlas nätmobbning separat.

2 Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing och Salmivalli, C. (2010). *Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja*. PS-Kustannus.

3 Salmivalli, C., Pöyhönen, V. och Kaukiainen, A. (2018). *KiVa Koulu: Opettajan opas alakoulun 4. luokalle*. Turun yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksesta käytäntöön -julkaisusarja, 3.

BEGREPP SOM TANGERAR MOBBNING

Mobbning är ett mångfasetterat fenomen och ibland är det svårt att särskilja den från annat oönskat beteende [se också kapitel 3.6]. Allt osakligt beteende som framkommer i skolan kräver ingripande på det sätt som är lämpligt för situationen.

Diskriminering innebär att en person behandlas sämre än andra i en jämförbar situation på grund av en eller flera personliga egenskaper. Bestämmelser om likabehandling ingår i Finlands grundlag, lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män samt diskrimineringslagen.⁴ Enligt lagarna får ingen diskrimineras på grund av ålder, ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, politisk verksamhet, fackföreningsverksamhet, familjeförhållanden, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, kön, könsidentitet, sexuell läggning eller någon annan omständighet som gäller personen⁵.

Ostracism innebär utstötning och ignorering, social uteslutning. Ostracism är medvetet eller omedvetet orsakad social smärta som är jämförbar med våld eller mobbning. Metoder för att framkalla en känsla av utanförskap är bland annat att ignorera blickar och samtalsförsök, vända ryggen till, inte svara på meddelanden eller utesluta från gemensamma aktiviteter. Ostracism är ofta osynlig för utomstående, till exempel lärare, och därför svår att lägga märke till och ingripa i.⁶

Hatretorik är alla uttrycksformer som sprider, uppmanar, främjar eller berättigar hat som grundar sig på intolerans. Hatretorik kan var kopplad till exempelvis hudfärg, nationell eller etnisk tillhörighet, religion eller övertygelse, sexuell läggning eller funktionsnedsättning.⁷ Straffbar hatretorik är kommunikation som uppfyller kännetecknen för ett brott. Straffbar hatretorik och övriga brott behandlas nedan i kapitel 3.6.

Sexuella trakasserier avser verbalt, ickeverbalt eller fysiskt oönskat beteende av sexuell natur. Sexuella trakasserier kränker en persons psykiska eller fysiska integritet genom att skapa en hotfull, fientlig, förnedrande, förödmjukande eller tryckande stämning.⁸ Fysiska sexuella trakasserier kan vara sexuellt antastande som är straffbart som brott⁹.

Trakasserier på grund av kön avser oönskat beteende som har samband med en persons könstillhörighet, könsidentitet eller könsuttryck som medvetet eller faktiskt kränker personens psykiska eller fysiska integritet och skapar en hotfull, fientlig, förnedrande, förödmjukande eller tryckande stämning. Det är dock inte av sexuell natur.¹⁰

Gromning avser vuxnas medvetna och målinriktade verksamhet med syftet att få sexuell

4 Finlands grundlag (731/1999), lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (609/1986) och diskrimineringslagen (1325/2014).

5 Diskrimineringslagen (1325/2014) 8 § och lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män 7 § (1329/2014).

6 Williams, K. (2007). Ostracism. *Annual Review of Psychology*, Vol. 58: 425–452.

7 Diskrimineringsombudsmannens webbplats. <https://syrjinta.fi/sv/diskriminering-och-likabehandling>. Läst 9.2.2020.

8 Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män 7 § (1329/2014) och Handbok för att förebygga och ingripa i sexuella trakasserier i skolor och läroanstalter. Guider och handböcker 2018:4b. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/handbok-att-forebygga-och-ingripa-i-sexuella-trakasserier>. Handboken omarbetas för att motsvara den reviderade finskspråkiga versionen *Opas seksuaalisen häirinnan ennaltaehkaisuiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. Oppaat ja käsikirjat 2020:4a. Opetushallitus*. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/opas-seksuaalisen-hairinnan-ennaltaehkaisuiseksi-ja-siihen>.

9 Strafflagen 20 kap. 5 a § (509/2014).

10 Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män 7 § (1329/2014).

kontakt med barn eller locka barn att utföra sexuella handlingar¹¹. Enligt strafflagen är lockande av barn i sexuella syften, det vill säga så kallad grooming, straffbart¹². Enligt lagen är handlingar som syftar till sexuellt utnyttjande av barn eller tillverkning av bilder eller bildupptagningar som på ett sedlighetssårande sätt visar ett barn straffbara. Kännetecknen för brott uppfylls om den som föreslår ett möte eller andra kontakter med barn gör det så att det av förslagets innehåll eller av omständigheterna annars framgår att syftet är att begå ovannämnda brott.¹³

11 Webster, S., Davidson, J., Bifulco, A., Gottschalk, P., Caretti, V., Pham, T., Grove-Hills, J., Turley, C., Tompkins, C., Ciulla, S., Milazzo, V., Schimmenti, A. och Craparo, G. (2012). European Online Grooming Project. Final Report. Prepared for and co-funded by the European Commission Safer Internet Plus Programme.

12 Strafflagen 20 kap. 8 b § (540/2011).

13 Vaaranen-Valkonen, N. och Laitinen H-L. (2019). Seksuaalinen häirintä, houkuttelu ja seksuaaliväkivalta digitaalisessa mediassa. En barndom utan våld – åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025 (på finska, svensk sammanfattning). Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2019:27.

2 FÖREKOMSTEN AV MOBBNING

Det har redan länge samlats omfattande material om förekomsten av mobbning i Finlands skolor i samband med många och regelbundet återkommande enkätundersökningar. Finländska elevers erfarenheter av mobbning följs upp i många internationella enkäter (WHO:s skolbarnsstudie HBSC, TIMSS-enkäten, Unescos kartläggningar). Fastän enkäterna och resultaten från dem inte är direkt jämförbara sinsemellan, kan stora skillnader konstateras i förekomsten av mobbning mellan olika länder. Hos oss förekommer mobbning i relativt liten utsträckning i ett globalt perspektiv. Mobbning är ungefär ett lika vanligt problem i Finland som i de övriga nordiska länderna och Västeuropa. Nedan beskrivs mobbningens **utvecklingstrender** i ljuset av nationella enkätundersökningar.

I Finland har skolmobbningen **minskat**. Enligt enkäten Hälsa i skolan har andelen av både elever som blir mobbade och elever som deltar i mobbning minskat i hela landet under de senaste åren och är just nu mindre än någonsin under 2000-talet. Mobbningen har minskat framför allt i årskurserna 8 och 9 i den grundläggande utbildningen, där uppgifter har insamlats under den längsta perioden.¹⁴ Trots den positiva utvecklingen förekommer det fortfarande oroande mycket mobbning.

Resultaten är motsvarande från elevenkäten som kartlägger mobbningserfarenheter i skolorna som deltar i programmet KiVa Skola. I det forskningsmaterialet minskar antalet av både elever som mobbar och elever som blir mobbade från år till år. Ju längre skolan hade tillämpat programmet, desto mindre var förekomsten av mobbning där.¹⁵ Den minskade mobbningen kan därtill eventuellt förklaras av en ökad medvetenhet om hur skadlig den är.

Förekomsten av mobbning, erfarenheten av att bli mobbad och mobbningens olika former varierar **i olika skeden av skolgången**. Andelen av elever som blir mobbade minskar med åldern, men samtidigt ökar mängden elever som deltar i mobbning småningom från 11–12 års ålder uppåt. Fysisk mobbning är vanligare i de lägre än i de högre årskurserna i den grundläggande utbildningen. På årskurserna 7–9 blir färre elever mobbade än på årskurserna 1–6, men ett större antal ungdomar deltar i deras mobbning.¹⁶

Mobbning kan också studeras som ett **könsbundet** fenomen. Pojkar deltar oftare än flickor i mobbning på alla utbildningsstadier. På motsvarande sätt blir pojkar också oftare mobbade i alla åldersgrupper. Resultaten från enkäten Hälsa i skolan visar att mobbning har minskat framför allt bland pojkar och skillnaderna mellan pojkar och flickor har avtagit under de senaste tio åren.¹⁷

14 Enkäten Hälsa i skolan 2019. Forskningsresultat. Institutet för hälsa och välfärd. www.thl.fi/kouluterveyskysely/tulokset. Läst 10.2.2020.

15 Herkama S., Saarento S., Salmivalli C. (2017). KiVa antibullying program: Lessons learned and future directions. The Wiley Handbook of Violence and Aggression.

16 Salmivalli, C. (2016). Kiusaamisen vähentäminen – mahdollotakot? I A. Ahtola (red.), Psykkinen hyvinvointi ja oppiminen. PS-Kustannus.

17 Enkäten Hälsa i skolan 2019. Forskningsresultat. Institutet för hälsa och välfärd. www.thl.fi/kouluterveyskysely/tulokset. Läst 16.10.2019 och Työrauhan ja turvallisen oppimisympäristön arviointi perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Nationella centret för utbildningsutvärdering. Publikationer 6/2018. https://karvi.fi/app/uploads/2018/04/KARVI_0618.pdf.

Det är ovanligt med mobbning som endast **sker på nätet**¹⁸. Nästan alla barn och unga som mobbas på nätet blir mobbade också på andra sätt¹⁹. Nätmobbning och traditionella former av mobbning flätas in i varandra, vilket är viktigt att beakta vid ingripande i situationen. Den ökande nätmobbningen påverkas delvis av att barn och unga i allt högre grad upprätthåller sina kontakter på internet och sociala medier. Mobbningen överförs alltså till miljöer där barn och unga vistas. I genomsnitt upplever en mycket liten andel av eleverna mobbning på nätet, men forskningsresultaten om förekomsten av nätmobbning är i viss mån motstridiga²⁰.

Ett oroande mobbningsfenomen är **så kallad diskriminerade mobbning**. Det är avsevärt vanligare att barn eller unga som tillhör en specialgrupp blir mobbade i skolan. Barn med invandrarbakgrund blir mobbade oftare än andra barn. Utöver dessa blir barn som tillhör sexuella minoriteter, är placerade utanför hemmet, har inlärningssvårigheter eller behöver särskilt stöd oftare mobbade än andra på olika utbildningsstadier.²¹

18 KiVa Skola-enkäten 2017. Åbo universitet.

19 Salmivalli, C., Sainio, M., & Hodges, E.V.E. (2013). Electronic Victimization: Correlates, Antecedents, and Consequences among Elementary and Middle School Students. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*.

20 KiVa Skola-enkäten 2017 och KiVa Skola-enkäten 2018. Åbo universitet., Enkäten Hälsa i skolan 2017. Forskningsresultat. Institutet för hälsa och välfärd. www.thl.fi/kouluterveyskysely/tulokset. Läst 18.2.2020., EU Kids Online http://eprints.lse.ac.uk/103294/1/EU_Kids_Online_2020_March2020.pdf.

21 Enkäten Hälsa i skolan 2017. Forskningsresultat. Institutet för hälsa och välfärd. www.thl.fi/kouluterveyskysely/tulokset. Läst 16.10.2019.

3 LAGSTIFTNINGEN SKYDDAR OCH FÖRPLIKTAR

3.1 Säkerheten garanteras genom samarbete

Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter har barn **rätt** till det **skydd** och den **omvårdnad** som behövs för deras välfärd. Barnet har rätt till skydd mot exempelvis våld, skada, övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel och utnyttjande.²² Föräldrarna har huvudansvaret för barnets omvårdnad, men konventionsstaterna ska säkerställa att målet verkställs i lagstiftningen och administrationen. Skolgemenskapen ska utöver den fysiska säkerheten också se till barns och ungas psykiska och sociala säkerhet. Barnkonventionen förpliktar konventionsstaterna till aktiva åtgärder för att säkerställa att barn inte utsätts för brott mot konventionen som begås av ett annat barn eller av personalen.

Enligt Finlands grundlag har alla **rätt till liv och till personlig frihet, integritet och trygghet**. De grundläggande rättigheterna gäller även barn. Grundlagen förpliktar det allmänna att se till att de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses.²³

Eleven har **rätt till en trygg studiemiljö**²⁴. En trygg studiemiljö består av psykiska, sociala och fysiska faktorer. Nätet utvecklas starkt som studiemiljö och verksamheten där innebär nya typer av utmaningar också för att garantera säkerheten.

Utbildningsanordnaren är skyldig att garantera en trygg studiemiljö och i skolans vardag fungerar rektorn som utbildningsanordnarens representant. Rätten till en trygg studiemiljö omfattar tiden när eleven deltar i **undervisning eller verksamhet i eller utanför skolan** enligt läroplanen eller annan plan som undervisningens eller utbildningens anordnare har godkänt. Det här gäller även under praktisk arbetslivsorientering inom den grundläggande utbildningen och lärande i arbetslivet inom yrkesutbildning, men alltså inte under elevens fritid eller skolväg. Skolan ska ha enhetliga tillvägagångssätt för undervisning i olika studiemiljöer och även för exempelvis raster. Det har publicerats säkerhetsanvisningar till stöd för vissa ämnen (slöjd, huslig ekonomi och naturvetenskaper)²⁵.

Aspekterna för en trygg miljö ska beaktas även i **internatmiljön** på samma sätt som i studiemiljön. Det är vanligt bland studerande inom yrkesutbildningen att bo på internat, men ovanligt bland elever inom den grundläggande utbildningen och gymnasier²⁶. Ordningsregler som tagits fram tillsammans med de boende stärker gemenskapen och delaktigheten på internatet. Internathandledaren stödjer de studerande och skapar en känsla av gemenskap tillsammans med dem.

22 FN:s konvention om barnets rättigheter 1989.

23 Finlands grundlag (731/1999) 6, 7 och 22 §.

24 Lagen om grundläggande utbildning (1267/2013) 29 §, gymnasielagen (714/2018) 40 § och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 80 §.

25 Käsityön työturvallisuusopas – Perusopetuksen teknisen työn ja tekstiilityön opetukseen. <https://verkkoakauppa.oph.fi/sivu/tuote/kasityon-tyoturvallisuusopas/1699924>, Kotitalouden opetustilat ja työturvallisuus. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kotitalouden-opetustilat-ja-tyoturvallisuus> och Luonnontieteiden opetustilat, työturvallisuus ja välineet. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/luonnontieteiden-opetustilat-tyoturvallisuus-ja-valineet>.

26 Informationsresursen Koski. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/tjanster/informationsresurser-koski> och Statsandelssystemets datainsamling. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/tjanster/information-om-statsandelar>.

3.2 Antimobbningsplanen

De skolspecifika elevvårdsplanerna ska innehålla en plan för hur eleverna ska skyddas mot våld, mobbning och trakasserier (nedan **antimobbningsplan**)²⁷. Utbildningsstyrelsen har i grunderna för läroplanen och i en separat föreskrift för yrkesutbildningen gett anvisningar för utarbetandet av elevvårdsplanen (se kapitel 5.3). Antimobbningsplanen ska ta hänsyn till både **elevernas inbördes samspel** och **samspelet mellan eleverna och de vuxna** i skolan. Enligt grunderna för läroplanen **ska planen beskriva**²⁸:

- hur man förebygger och ingriper vid mobbning, våld och trakasserier
- hur ovannämnda frågor beaktas på skol-, grupp- och individnivå
- hur individuellt stöd, behövlig vård, övriga åtgärder och uppföljning ordnas, både för förövaren och för den som utsatts
- samarbetet med vårdnadshavarna
- samarbetet med de myndigheter som behövs
- hur personalen, eleverna, vårdnadshavarna och samarbetspartnerna ska göras förtroagna med och informeras om planen
- hur planen uppdateras, följs upp och utvärderas.

Förutom att utarbeta planen är utbildningsanordnaren enligt lagen skyldig att **genomföra** planen och **övervaka** att den följs och verkställs²⁹. Detta står i nära samband med utbildningsanordnarens skyldighet att garantera en trygg studiemiljö. I bästa fall består skolans säkerhetsarbete av långsiktig och systematisk verksamhet som utvärderas och följs upp av utbildningsanordnaren. Enligt TEA-datainsamlingen har så gott som alla skolor inom den grundläggande utbildningen, gymnasier och läroanstalter för yrkesinriktad grundexamen i sin elevvårdsplan en plan för hur eleverna ska skyddas mot våld, mobbning och trakasserier³⁰.

Mobbning, våld och trakasserier är olika som fenomen och tillvägagångssätten för att förebygga och ingripa i dem är inte helt enhetliga. Det är därför viktigt att beakta metoderna som beskrivs i planen utifrån **särdragen** för respektive fenomen. Utbildningsstyrelsen har tidigare publicerat en handbok för skolornas arbete mot sexuella trakasserier³¹. Utarbetandet av en antimobbningsplan är inte ett självändamål. Syftet med den är att styra de praktiska åtgärderna i skolans vardag så att antimobbningsarbetet blir en del av den dagliga trygghetskulturen. Beredningen av planen ökar också skolgemenskapens medvetenhet om mobbning som fenomen och hur ofta sådan förekommer. En bra verksamhetsmodell baserar sig på information om det aktuella läget för skolgemenskapens välmående och gör det möjligt att följa upp förändringar som sker i det. Olika informationskällor beskrivs i handbokens bilaga 1.

27 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 13 §.

28 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, Grunderna för gymnasiets läroplan 2019 och Utbildningsstyrelsens föreskrift OPH-285-2018 om centrala principer och mål för studerandevården samt utarbetandet av en studerandevårdsplan i yrkesutbildning.

29 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 13 §.

30 TEAvisari. Institutet för hälsa och välfärd. <https://teaviisari.fi/teaviisari/sv/index?>, <https://teaviisari.fi/teaviisari/sv/tulokset?view=PkOPP>, <https://teaviisari.fi/teaviisari/sv/tulokset?view=LukOPP> och <https://teaviisari.fi/teaviisari/sv/tulokset?view=AmmOPP&y=2019&r=KOKOMAA&chartType=pointer&cmp=r>

31 Handbok för att förebygga och ingripa i sexuella trakasserier i skolor och läroanstalter. Guider och handböcker 2018:4b. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/handbok-att-forebygga-och-ingripa-i-sexuella-trakasserier>.

Beredningen av antimobbningsplanen är en **yrkesövergripande** arbetsprocess. Gemensamma beslut om tillvägagångssätten i planen ger samtidigt gemenskapens medlemmar en introduktion i verksamheten enligt planen och de förbinder sig till att handla enligt den. Gemensam beredning är viktig också därför att alla vuxna vid skolan ska implementera planen som en del av sitt arbete. Utbildningsanordnarens lagstadgade skyldighet att främja elevernas delaktighet är viktig³². Därmed inkluderas elevernas synvinkel i förebyggande av och ingripande i mobbning. Samarbete med vårdnadshavarna vid planens beredning engagerar dem i förebyggandet av mobbning och skapar fungerande rutiner för samarbete mellan hem och skola också i problemsituationer. Experterna inom elevvårdstjänsterna har mycket specialkunskap att bidra med när det gäller beskrivningen av planens innehåll och genomförande samt det individuella stödet till eleverna. För utvecklingen av gemenskapsfrämjande verksamhetsformer är det lämpligt att samarbeta med lokala intressegrupper som främjar barns och ungas välbefinnande, till exempel social- och hälsovårds-väsendet, ungdomssektorn, polisen eller församlingen och olika organisationer. De olika aktörerna som deltar i beredningen blir naturliga samarbetspartner också i fortsättningen när planen genomförs.

Verksamhetsmodellen mot mobbning förutsätter att personalen, eleverna och vårdnadshavarna **introduceras** till planen och regelbundet får **information** om den. Ämnet kan behandlas med eleverna på lektioner med klassläraren, klassföreståndaren, gruppHandledaren eller den ansvariga läraren, som del av ämnesundervisningen eller i samband med olika evenemang och temadagar. Lämpliga kommunikationskanaler till eleverna och vårdnadshavarna är till exempel elektroniska system, läsårsmeddelanden eller föräldramöten. Att informera samarbetspartnerna om skolans verksamhetssätt och att öva tillvägagångssätten tillsammans med exempelvis polisen och barnskyddet skapar förtroende och förstärker även elevernas upplevelse av trygghet i lärmiljön.

Utbildningsanordnaren ska **följa upp och utvärdera** hur antimobbningsplanen genomförs som en del av skolans elevvårdsplan³³. Planen är ett dokument som lever och ett praktiskt verktyg som utvecklas över tid. Det har konstaterats att bra praxis är att uppdatera och gå igenom planen med personalen till exempel i början av varje läsår. Det här ger samtidigt möjlighet att introducera skolans verksamhetssätt för ny personal. I det sammanhanget avtalas också om arbets- och ansvarsfördelningen som krävs för planens genomförande samt hur personalens kunskaper ska säkerställas genom exempelvis fortbildning eller arbetshandledning.

3.3 Likabehandlings- och jämställdhetsplanerna

Främjande av jämställdhet och likabehandling är arbete med stor betydelse för välbefinnandet i skolgemenskapen. Jämställdhetslagen förpliktar anordnare av utbildning eller undervisning att på ett målinriktat och planmässigt sätt **förebygga diskriminering på grund av könsidentitet eller könsuttryck**³⁴. Diskrimineringslagen **förbjuder diskriminering** på grund av bland annat ursprung, sexuell läggning, språk, religion, hälsotillstånd eller funktionsnedsättning³⁵.

32 Lagen om grundläggande utbildning 47 a § (1267/2013), gymnasielagen (714/2018) 33 § och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 106 §.

33 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 13 §.

34 Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män 6 c § (1329/2014).

35 Diskrimineringslagen (1325/2014) 8 §.

Jämställdhetslagen och diskrimineringslagen förpliktar utbildningsanordnarna att utarbeta **planer för att främja likabehandling och jämställdhet** i skolorna³⁶. Grunderna för läroplanen innehåller bestämmelser för utarbetandet av planerna³⁷. Likabehandlings- och jämställdhetsplanen kan vara ett separat dokument eller den kan ingå som del i en annan plan, som den lokala läroplanen. Det är ändamålsenligt att inkludera den del av likabehandlings- och jämställdhetsplanen som handlar om förebyggande av och ingripande i mobbning som en del av antimobbningsplanen. Om planerna görs separat, ska det säkerställas att de är förenliga med varandra. Utbildningsstyrelsen har publicerat guider till stöd för skolornas jämställdhets- och likabehandlingsarbete³⁸.

I arbetet med att förebygga sexuella och könsgrundade trakasserier och mobbning är det viktigt att också beakta andra faktorer som kan påverka elevernas upplevelser av mobbning och trakasserier samt de vuxnas förmåga att ingripa i problemen. Sådana faktorer är exempelvis skillnader som hänför sig till ursprung, språk, sexuell läggning, hälsotillstånd eller religion. För elever som tillhör en minoritet kan upplevelser av mobbning och sexuella trakasserier kopplas samman med andra upplevelser av trakasserier och diskriminering, till exempel rasistisk eller homofobisk mobbning. Trakasserier med flera grunder ska beaktas både vid övervägandet av metoder för att förebygga mobbning och trakasserier och vid bedömningen av personalens fortbildningsbehov.

Utbildningsanordnaren ska **bedöma** hur likabehandling uppnås i verksamheten och vidta de åtgärder som behövs för att främja likabehandling³⁹. Skolan ska ge eleverna och deras vårdnadshavare möjlighet att bli hörda om de främjande åtgärderna. Jämställdhetsplanen utarbetas **i samarbete** med personalen och eleverna och den ska innehålla en redogörelse över jämställdhetsläget vid skolan, åtgärder som behövs för att främja jämställdheten och en utvärdering av hur åtgärderna i en tidigare jämställdhetsplan har genomförts och vilka resultat som har uppnåtts. Planen ska särskilt fästa uppmärksamhet också vid åtgärder för att förebygga och undanröja mobbning och sexuella trakasserier. Planen kan utarbetas för högst tre år i taget.⁴⁰

3.4 Ordningsregler

Utbildningsanordnaren ska godkänna skolans **ordningsregler**⁴¹. Ordningsreglerna främjar skolans interna ordning, ostörda studier samt trygghet och trivsel i skolgemenskapen. Ordningsreglerna kan innehålla bestämmelser om ett gott uppträdande, som att ta hänsyn till andra, främja och respektera arbets- och studieron, hälsa på varandra, följa instruktioner, och om användning av mobila enheter. Ordningsreglerna styr all undervisning som nämns i skolornas arbetsplaner och som ordnas med stöd av lagstiftningen om utbildning samt all verksamhet som anknyter till undervisningen.

36 Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män 5 a § (1329/2014) och diskrimineringslagen (1325/2014) 6 §.

37 Komplettering av grunderna för den grundläggande utbildningen 2014: Skolspecifik jämställdhetsplan. Utbildningsstyrelsens föreskrift 63/011/2015.

38 Jämställdhetsarbete är en kunskapsfråga. Guide för främjande av jämställdhet i den grundläggande utbildningen. Guider och handböcker 2015:4. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/jamstalldhetsarbete-ar-en-kunskapsfraga> och på finska Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella. Guider och handböcker 2019:4a. Utbildningsstyrelsen. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/mukana_tasa-arvo_ja_yhdenvertaisuustyö_toisella_asteella.pdf.

39 Diskrimineringslagen (1325/2014) 6 §.

40 Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (1329/2014) 5 a §.

41 Lagen om grundläggande utbildning 29 § (1267/2013), gymnasielagen (714/2018) 40 § och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 80 §.

Ordningsreglerna är **skolspecifika** och de lokala förhållandena ska beaktas i dem. Det finns skillnader mellan skolorna, och därför kan också ordningsreglerna vara olika. Också elevernas **ålder** inverkar på ordningsreglernas innehåll. Det behövs andra regler för de lägre årskurserna inom den grundläggande utbildningen än för studerande på andra stadiet. Utgående från skolans ordningsregler kan läraren tillsammans med eleverna utarbeta egna principer för klassen eller gruppen. De klass- eller grupp-specifika reglerna ska dock ligga i linje med hela skolans allmänna ordningsregler. Utbildningsstyrelsen har publicerat en specifik anvisning för utarbetande av ordningsregler till stöd för skolornas arbete⁴².

Alla elever ska ges möjlighet att delta i utarbetandet av ordningsreglerna. Det gör att eleverna känner till ordningsreglerna och förbinder sig bättre till att följa dem⁴³. Processen med att utarbeta ordningsreglerna ska engagera eleverna, så att de upplever att reglerna har uppgjorts tillsammans och inte dikterats av skolans vuxna. Utarbetandet av ordningsreglerna kan ingå i undervisning enligt läroplanen. Det är även viktigt att ta med lärarna, den övriga personalen och elevernas vårdnadshavare i beredningen av ordningsreglerna.

3.5 Disciplinära och tillrättavisande åtgärder⁴⁴

En elev som stör undervisningen, i övrigt bryter mot ordningen i skolan eller gör sig skyldig till fusk kan tilldelas ett disciplinärt straff eller tillrättavisas på de sätt som anges i lagen om grundläggande utbildning. Orsaken till tillrättavisande och disciplinära åtgärder kan också vara uppförande eller handling som bryter mot skolans ordningsregler (se kapitel 3.4). De tillrättavisande och disciplinära åtgärderna fastställs i lagen och det är inte tillåtet att använda andra åtgärder. De tillgängliga åtgärderna är olika inom den grundläggande utbildningen och på andra stadiet. I det här kapitlet behandlas tillrättavisande och disciplinära åtgärder med tanke på vilka tillvägagångssätt inom den grundläggande utbildningen som lämpar sig för mobbningsituationer.

Fostrande samtal används som första åtgärd för att ingripa i elevers olämpliga uppförande. En elev som stör undervisningen eller på något annat sätt bryter mot ordningen i skolan, gör sig skyldig till fusk eller behandlar andra elever eller skolans personal respektlöst eller på ett sätt som kränker deras människovärde, kan som första åtgärd åläggas att delta i ett fostrande samtal i högst två timmar. Det fostrande samtalet kan hållas på en gång eller i flera delar under eller utanför skoldagen.

Vid det fostrande samtalet specificeras i samråd med eleven den gärning eller försummelse som föranlett åtgärden och vid behov utreds i mera omfattande utsträckning orsakerna till uppförandet och dess konsekvenser, samt skolans medel för att förbättra elevens uppförande och välbefinnande. Beslut om fostrande samtal fattas av en lärare eller rektorn. Ett fostrande samtal ska registreras, och elevens vårdnadshavare ska underrättas om det. Vårdnadshavaren ska ges tillfälle att delta i samtalet eller i en del av det, om detta anses behövligt med tanke på situationen.

42 Utarbetande av ordningsregler. Föreskrifter och anvisningar 2016:2. Anvisning 1/012/2016. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/utarbetande-av-ordningsregler>.

43 Lagen om grundläggande utbildning 47 a § (1267/2013), gymnasielagen (714/2018) 33 § och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 106 §.

44 Lagen om grundläggande utbildning 35–36 i § (477/2003 och 1267/2013), gymnasielagen (714/2018) 41–48 §, lagen om yrkesutbildning (531/2017) 84–93 § och Disciplinära åtgärder och åtgärder för att trygga säkerheten i den grundläggande utbildningen. Utbildningsstyrelsens webbplats. <https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/disciplinara-atgarder-och-atgarder-att-trygga-sakerheten-i-den-grundlaggande>.

Inom den grundläggande utbildningen kan en lärare ge en elev högst två timmar **kvarsittning**, om eleven stör undervisningen eller i övrigt bryter mot ordningen i skolan eller gör sig skyldig till fusk. Innan en elev ges kvarsittning ska den handling eller försummelse som åtgärden grundar sig på preciseras, eleven höras samt annan utredning som behövs göras.

Vid kvarsittning kan eleven få utföra skriftliga eller muntliga uppgifter, övningar och uppgifter som stöder fostran, undervisningen och utvecklingen, står i rätt proportion till elevens gärning eller försummelse och är lämpliga för eleven med hänsyn till elevens ålder och utvecklingsnivå. Eleven kan även åläggas att sitta tyst under kvarsittningen. Kvarsittningen kan också bestå av en kombination av olika åtgärder. Kvarsittningen får inte genomföras som ett arbetsstraff.

Eleven får åläggas att delta i uppgifter som stöder pedagogiska mål som syftar till att förhindra att eleven upprepar eller fortsätter med det uppförande som ledde till kvarsittningen. Sådana uppgifter kan exempelvis vara att hjälpa till att arrangera gemensam verksamhet. Kvarsittning får inte ordnas så att eleven till följd av den blir tvungen att utebli från undervisning i enlighet med läroplanen eller någon annan plan som gäller skolans verksamhet.

En elev som stör undervisningen kan av sin lärare bli tillsagd att **lämna** klassrummet eller det rum där undervisningen ges **för den tid som återstår av lektionen**. Rektorn eller en lärare kan bestämma att en elev som stör undervisningen ska avlägsna sig från en skoltillställning. Möjligheten att uppmana en studerande att avlägsna sig från klassrummet eller annan lokal gäller också gymnasieutbildning och yrkesutbildning. Lagstiftningen om yrkesutbildning anger uttryckligen våldsamt eller hotfullt uppförande och äventyrande av någon annans hälsa eller säkerhet som grund för att uppmana en studerande att lämna klassrummet. Inom den grundläggande utbildningen ska elevens vårdnadshavare underrättas om att eleven blivit tillsagd att lämna ett rum eller en tillställning. Tillsägelsen ska registreras. Eleven får inte lämnas utan tillsyn efter att ha blivit tillsagd att avlägsna sig. Rektorn eller läraren beslutar hur tillsynen ska ordnas.

Inom den grundläggande utbildningen kan rektorn **förvägra en elev rätten att delta i undervisningen** för högst den återstående arbetsdagen, och inom gymnasie- och yrkesutbildningen för högst tre arbetsdagar. Det här kan göras om det exempelvis finns risk att säkerheten för en annan elev eller en person som arbetar i skolan eller i ett annat undervisningsutrymme äventyras av elevens våldsamma eller hotfulla uppförande. Om en elev förvägrats rätt att delta i undervisning ska en minderårig elevs vårdnadshavare underrättas om det, och inom den grundläggande utbildningen vid behov även den myndighet som sköter socialvårdens verkställande uppgifter i den kommun där skolan är belägen. Åtgärden ska registreras och eleven får inte lämnas utan tillsyn efter att ha förvägrats rätt att delta i undervisning. Elevens tillsyn kan skötas av skolan eller saken kan meddelas till elevens vårdnadshavare som tar ansvar för sitt barn.

En elev som stör undervisningen eller i övrigt bryter mot ordningen i skolan eller gör sig skyldig till fusk kan inom den grundläggande utbildningen samt inom gymnasie- och yrkesutbildningen som disciplinär åtgärd ges en **skriftlig varning**. Beslut om skriftliga varningar fattas av det kollegiala organet hos utbildningsanordnaren eller, om utbildningsanordnaren så beslutar, av skolans rektor. Innan en elev ges en skriftlig varning ska den handling eller försummelse som åtgärden grundar sig på preciseras, eleven höras

samt annan utredning som behövs göras. Innan en skriftlig varning ges till en minderårig elev ska elevens vårdnadshavare ges tillfälle att bli hörd. Beslut ska fattas om skriftliga varningar.

Om en elevs förseelse är allvarlig eller om en elev fortsätter att uppföra sig olämpligt efter att ha fått kvarsittning eller en skriftlig varning, kan en elev inom den grundläggande utbildningen som disciplinär åtgärd avstängas för högst tre månader. I gymnasiet och yrkesutbildningen kan en elev avstängas för högst ett år. Beslut om **avstängning för viss tid** fattas av det kollegiala organet hos utbildningsanordnaren. I det av utbildningsanordnaren fastställda, kollegiala organ som beslutar om avstängning inom yrkesutbildningen ska det ingå representanter för utbildningsanordnaren, studerandevården, lärarna, arbetslivet och de studerande⁴⁵. Inom gymnasie- och yrkesutbildningen kan rektorn ges befogenhet att fatta beslut om avstängning för högst tre månader. Inom den grundläggande utbildningen ska det organ som svarar för socialvården vara representerat vid behandling av ärenden som gäller avstängning av ett läropliktigt barn, om inte organet bedömer att närvaron är uppenbart onödig. Inom gymnasie- och yrkesutbildning kan en studerande **sägas upp från internatboende** för viss tid eller för den tid som återstår av studierna.

Innan en elev avstängs för viss tid ska den handling eller försummelse som åtgärden grundar sig på preciseras, eleven höras samt annan utredning som behövs göras. Innan en minderårig elev avstängs för viss tid ska elevens vårdnadshavare ges tillfälle att bli hörd. Ett beslut ska fattas om avstängning för viss tid och i beslutet ska ingå anvisningar för överklagan. Inom den grundläggande utbildningen ska utbildningsanordnaren ordna undervisningen så att en elev som avstängts för viss tid inte blir efter i de framsteg som elevens årskurs och undervisningsgrupp gör. För den avstängda eleven ska en individuell plan som bygger på läroplanen göras upp och undervisningen genomföras och inläringen följas upp enligt denna plan.

Ett beslut om avstängning för viss tid kan i regel inte verkställas förrän det har vunnit laga kraft och det inte längre kan överklagas. Om en elev har uppfört sig så våldsamt eller hotfullt att säkerheten för en annan elev eller en person som arbetar i skolan eller i ett annat undervisningsutrymme äventyrats, och det finns en uppenbar risk för att uppförandet upprepas, kan ett beslut om avstängning för viss tid verkställas innan det har vunnit laga kraft. Beslut om verkställighet av beslutet innan det har vunnit laga kraft och om den tidpunkt då verkställigheten inleds fattas samtidigt som själva beslutet om avstängning för viss tid.

Inom den grundläggande utbildningen ska utbildningsanordnaren se till att nödvändig elevvård ordnas för en elev som avlägsnats från en lektion eller skoltillställning, förvägrats rätt att delta i undervisningen för den återstående arbetsdagen, getts en skriftlig varning eller avstängts för viss tid. Verksamhetssätten inom den individuella elevvården, exempelvis arbete i en yrkesövergripande expertgrupp, beskrivs i kapitel 5.3.

När yrkesutbildning som leder till examen eller utövandet av yrket inbegriper krav som hänför sig till minderårigas säkerhet, patient- eller klientsäkerheten eller säkerheten i trafiken kan utbildningsanordnaren dra in rätten att avlägga den ifrågavarande examen eller rätten att avlägga en examen inom det ifrågavarande kompetensområdet och rätten att delta i examensutbildning. Den här åtgärden kan vidtas exempelvis om den studerande

45 Lagen om yrkesutbildning (531/2017) 93 §.

upprepade gånger eller allvarligt äventyrar någon annans hälsa eller säkerhet och visar sig vara uppenbart olämplig för utbildningsrelaterade praktiska uppgifter vid en läroanstalt, på en arbetsplats eller i en annan studiemiljö. Om en studerande döms till straff för vissa brott som specificeras i lagen om yrkesutbildning kan det också leda till att studierätten dras in, om utbildningsrelaterade praktiska uppgifter vid en läroanstalt, på en arbetsplats eller i en annan lärmiljö förutsätter arbete med minderåriga⁴⁶. Detta handlar om examina och kompetensområden med specifika krav på hälsotillståndet, så kallade SORA-examina, där studierätten kan dras in. Dessa räknas upp i statsrådets förordning om yrkesutbildning⁴⁷. Inom yrkesutbildningen fattas beslut om indragning och återställande av studierätten av ett kollegialt organ⁴⁸.

3.6 Mobbning som uppfyller kännetecknen för ett brott⁴⁹

Mobbning i sig är inte kriminaliserat i Finland, men i de allvarligaste fallen kan mobbning även uppfylla kännetecknen för ett brott. Om skolan får veta att en minderårig elev utsatts för mobbning som kan uppfylla kännetecknen för brott, är det bäst att först kontakta elevens vårdnadshavare och därefter vid behov polisen. Skolan kan också rådgöra med polisen ifall situationen ger orsak att göra en brottsanmälan. I allvarliga fall där våld ingår ska polisen kontaktas omedelbart.

Mobbning kan uppfylla kännetecknen för bland annat följande brott:

Spridande av information som kränker privatlivet kan vara exempelvis spridning av uppgifter, antydning eller bild så att gärningen är ägnad att orsaka skada eller lidande för den kränkta eller att utsätta personen för missaktning.

Ärekränkning är om någon framför en osann uppgift eller antydning om en annan person så att gärningen orsakar skada eller lidande för den kränkta eller utsätter personen för missaktning. Det kan alltså vara straffbart att sprida osanna uppgifter eller berätta sådant som vanärar någon annan.

Hatretorik är en term som används i allmänspråkligt tal och i den offentliga debatten. Hatretorik som är straffbar bör särskiljas från hatretorik. **Straffbar hatretorik** är kommunikation som uppfyller kännetecknen för brott. Vanliga brottsrubriceringar för straffbar hatretorik är hets mot folkgrupp, ärekränkning, spridande av information som kränker privatlivet eller brott mot trosfrid.

Olaga hot är när någon lyfter vapen mot en annan person eller på något annat sätt hotar personen med brott under sådana omständigheter att den hotade har grundad anledning att frukta för att hans egen eller någon annans personliga säkerhet eller egendom är i allvarlig fara. Olaga hot kan även ske genom att närma sig personen per e-post, telefon eller på sociala medier i mycket hotfyllt syfte.

46 Lagen om yrkesutbildning (531/2017) 81 §.

47 Statsrådets förordning om yrkesutbildning (673/2017) 20 §.

48 Lagen om yrkesutbildning (531/2017) 93 §.

49 Strafflagen (39/1889).

Misshandel är när någon begår fysiskt våld mot en annan person eller utan att begå sådant våld skadar en annans hälsa, tillfogar en annan smärta eller försätter personen i medvetlöshet eller något annat motsvarande tillstånd. Vid lindrig misshandel tillfogas den andra fysisk smärta som inte lämnar bestående spår.

Handlingar straffbara som **sexualbrott** är bland annat våldtäkt, tvingande till sexuell handling, sexuellt utnyttjande, sexuellt antastande, sexuellt utnyttjande av barn, köp av sexuella tjänster av ung person och lockande av barn i sexuella syften.

Olaga förföljelse är en situation där någon upprepade gånger hotar, följer efter, iakttar, kontaktar eller på något annat jämförbart sätt förföljer någon annan så att förfarandet är ägnat att skapa rädsla eller ångest hos den som förföljs. Mobbaren kan till exempel följa efter den som mobbas på skolvägen eller efter skoldagens slut. I synnerhet mobbningsituationer som pågått länge kan uppfylla kännetecknen för olaga förföljelse.

Därtill kan mobbningsituationer sammanhånga med brottsrubriceringar som **skadegörelse, snatteri, stöld och utpressning**.

Brottsrubriceringar för mobbning som sker på nätet kan vara exempelvis olaga hot, brott mot kommunikationsfrid, identitetsstöld, upphovsrättsbrott, störande av post- och teletrafik, dataintrång, kränkning av kommunikationshemlighet, bedrägeri eller dataskadegörelse.

En förutsättning för straffrättsligt ansvar är att förövaren har fyllt 15 år och är tillräknelig. Polisen kan inleda en förundersökning också om den som misstänks för brott är under 15 år.

Även minderåriga är **skadeståndsansvariga** och skadeståndsansvaret har ingen lägre åldersgräns. Vårdnadshavare är inte skadeståndsansvariga för en minderårigs förorsakande av skada, förutsatt att de inte har försummat sitt tillsynsansvar. Om någon som inte fyllt 18 år förorsakar skada, ska personen ersätta skadan i den mån det prövas skäligt med hänsyn till personens ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, skadevållarens och den skadelidandes ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter⁵⁰. Enligt diskrimineringslagen och jämställdhetslagen har den som blivit utsatt för diskriminering rätt att få gottgörelse av den utbildningsanordnare som i strid med lagen har diskriminerat⁵¹. Skadestånd och gottgörelse på grund av diskriminering kan komma på fråga, fastän handlingen eller försummelsen som utgör grund för dem inte sammanhänger med ett brott.

En omyndigs talan förs av den omyndigas intressebevakare, vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare⁵². En minderårig som har fyllt 15 år och dennas vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare har rätt att var för sig föra talan i ett ärende som gäller den minderårigas person eller personliga fördel eller rätt.

50 Skadeståndslagen (412/1974) 2 kap 2 §.

51 Diskrimineringslagen (1325/2014) 23 § och lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män 11 § (369/2009).

52 Förvaltningslagen (434/2003) 14 §.

3.7 Anmälningsskyldighet och rätt till utlämnande av uppgifter

Förebyggande verksamhet eller skolans övriga egna metoder är inte alltid tillräckliga åtgärder för att få slut på mobbningen eller för att garantera elevernas säkerhet. Därför är det viktigt att skolans personal känner till de lagstadgade **skyldigheterna att göra anmälan** till andra myndigheter och till vårdnadshavarna **samt rättigheterna att utlämna även sekretessbelagda uppgifter**. Bestämmelser om anmälningsskyldighet, samarbete mellan myndigheter och utlämnande av uppgifter ingår i bland annat lagen om grundläggande utbildning, gymnasielagen, lagen om yrkesutbildning, lagen om elev- och studerandevård, barnskyddslagen, socialvårdslagen samt lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården. Dessa säkerställer att det går att ingripa i mobbning genom mångprofessionellt samarbete mellan olika aktörer och att elevens vårdnadshavare får information om mobbningen och ingripandet i den.

ANMÄLNINGSSKYLDIGHETER

Utbildningsanordnarna har olika anmälningsskyldigheter i relation till såväl elevernas vårdnadshavare som till andra myndigheter. Inom den grundläggande utbildningen ska skolans lärare och rektor **meddela** om trakasserier, mobbning eller våld som skett **i skolan eller under skolvägen och som kommit till hans kännedom** till vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare för den elev som gjort sig skyldig till detta och för den elev som utsatts för detta⁵³.

Inom den grundläggande utbildningen och i gymnasiet ska elevens vårdnadshavare ges **tillfälle att bli hörd** innan eleven ges en skriftlig varning eller avstängs för viss tid⁵⁴. Inom yrkesutbildningen ska även vårdnadshavarna höras innan en minderårig studerande avstängs från läroanstalten eller sägs upp från internatboendet⁵⁵. Övriga **vidtagna disciplinära åtgärder** ska meddelas elevens vårdnadshavare och förvägran av undervisning ska vid behov meddelas socialvårdsmyndigheten i den kommun där läroanstalten är belägen⁵⁶. Vid behandling av ett ärende som gäller avstängning av en elev, ska organet som ansvarar för socialvården vara representerat om organet inte bedömer att det är obehövligt⁵⁷. Det här förutsätter att behandlingen av avstängningsärendet har meddelats till socialvårdsmyndigheten.

Mobbning kan leda till en situation som kräver **bedömning av barnskyddsbehov**. De som är anställda eller har ett förtroendeuppdrag hos undervisningsväsendet är skyldiga att utan dröjsmål och utan hinder av sekretessbestämmelserna göra en anmälan till det organ som ansvarar för socialvården i kommunen, om de i sin uppgift fått kännedom om ett barn för vars del behovet av vård och omsorg, omständigheter som äventyrar barnets utveckling eller barnets eget beteende kräver att behovet av barnskydd utreds⁵⁸. Anmälningsskyldigheten kan också uppfyllas tillsammans med barnet eller barnets föräldrar⁵⁹.

53 Lagen om grundläggande utbildning 29 § (1267/2013).

54 Lagen om grundläggande utbildning 36 a § (477/2003) och gymnasielagen (714/2018) 42 §.

55 Lagen om yrkesutbildning (531/2017) 93 §.

56 Lagen om grundläggande utbildning 36 a § (477/2003), gymnasielagen (714/2018) 42 § och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 93 §.

57 Barnskyddslagen (417/2007) 24 §.

58 Barnskyddslagen 25 § (88/2010).

59 Barnskyddslagen 25 a § (1302/2014).

Anmälningsskyldigheten gäller också sådana uppgifter om händelser utanför skoltiden som en lärare fått kännedom om i samband med utförandet av sina arbetsuppgifter.

De som är anställda eller har ett förtroendeuppdrag hos undervisningsväsendet är skyldiga att utan hinder av sekretessbestämmelserna göra en **anmälan till polisen** när de på grund av omständigheter som de har fått kännedom om i sin uppgift har skäl att misstänka att ett barn utsatts för en gärning som är straffbar som sexualbrott enligt 20 kap. i strafflagen, eller en gärning som är straffbar som brott mot liv och hälsa enligt 21 kap. och vars föreskrivna maximistraff är fängelse i minst två år. Brott mot liv och hälsa som avses i lagen och som ger upphov till anmälningsskyldighet är bland annat misshandel.⁶⁰ Även handlingar som uppfyller kännetecknen för brott utförda av unga under 15 år ska anmälas till polisen.

Om en anställd bland annat hos undervisningsväsendet i sitt arbete har fått kännedom om en person vars **behov av socialvård är uppenbart**, ska hen styra personen till att söka socialvård eller om personen samtycker till det kontakta den myndighet som ansvarar för den kommunala socialvården, så att stödbehovet kan bedömas. Om samtycke inte kan fås och personen är uppenbart oförmögen att svara för sin omsorg, hälsa eller säkerhet, eller om ett barns bästa absolut kräver det, ska de personer som fått kännedom om saken utan dröjsmål göra en anmälan om behovet av socialvård trots sekretessbestämmelserna. Om den anmälningspliktiga personen utan dröjsmål har kontaktat den myndighet som ansvarar för socialvården och uppgett orsakerna till kontakten, behöver ingen barnskyddsanmälan göras på grundval av samma uppgifter⁶¹. Meddelanden till elevens vårdnadshavare och myndigheter behandlas delvis också nedan i kapitel 6.6 och 6.7.

ÖVERLÅTELSE AV SEKRETESSBELAGDA UPPGIFTER

Ibland är det nödvändigt att överlämna sekretessbelagd information för att skolan ska kunna garantera studiemiljöns säkerhet eller för att kunna arrangera den individuella elevvård som eleven behöver. Trots sekretessbestämmelserna har de som deltar i en elevs individuella elevvård inom den grundläggande utbildningen rätt att av varandra få och till varandra samt elevens lärare, rektor och den myndighet som ansvarar för undervisningen och verksamheten ge ut **information som är nödvändig för att ändamålsenligt ordna undervisningen för eleven**⁶².

Trots sekretessen har de som deltar i anordnandet och genomförandet av en studerandes individuella elevvård inom den grundläggande utbildningen, gymnasie- och yrkesutbildningen rätt att av varandra få och att till varandra och den myndighet som ansvarar för elevvården lämna ut sådana **uppgifter som är nödvändiga för att den individuella elevvården ska kunna ordnas och genomföras**.⁶³ Rätten att få information möjliggör även begränsad inbördes preliminär konsultation med uppgivande av elevens namn mellan dem som sköter uppgifter inom elevvården⁶⁴.

60 Barnskyddslagen 25 § (88/2010).

61 Socialvårdslagen (1301/2014) 35 §.

62 Lagen om grundläggande utbildning 40 § (642/2010).

63 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 23 §.

64 Ny tillämpningsanvisning för lagstiftningen om elev- och studerandevård (på finska). Kommuninfo 13 a/2015. Social- och hälsovårdsministeriet. <https://stm.fi/documents/1271139/1427058/Kuntainfo13a+Uusi+soveltamisohje+oppilas-+ja+opiskelijahuoto+olainsAadAannAstA+pA-ivitetty+18122015/ea07ef1e-38b5-4236-a503-ae01aa87185>.

I gymnasiet och inom yrkesutbildningen kan rektor trots sekretessbestämmelserna ges uppgifter om en studerandes hälsotillstånd och funktionsförmåga som är nödvändiga för skötseln av rektors uppgifter att **garantera en trygg studiemiljö**. Därtill kan personer som ansvarar för studerandehälsovården på motsvarande sätt ges information för att trygga den studerandes hälsa och säkerhet och för att hänvisa till stödåtgärder.⁶⁵

Om en **elev** som är under 18 år **övergår till** undervisning, verksamhet eller utbildning som **en annan utbildningsanordnare** ordnar i enlighet med lagen om grundläggande utbildning, gymnasielagen eller lagen om yrkesutbildning, ska den tidigare utbildningsanordnaren trots bestämmelserna om sekretess utan dröjsmål lämna uppgifter som är nödvändiga för ordnande av undervisningen eller utbildningen till den nya utbildningsanordnaren. Motsvarande uppgifter kan lämnas också på begäran av den nya utbildningsanordnaren.⁶⁶ Överföring av uppgifter från elevvårdens klientregister till den nya utbildningsanordnaren kräver samtycke av eleven eller dennas vårdnadshavare⁶⁷.

Bedömningen av om sekretessbelagda uppgifter ska överlämnas görs av den som har uppgifterna. Uppgifter som är nödvändiga för ordnandet av grundläggande utbildning kan till exempel anses vara sådana uppgifter om elevens hälsotillstånd som kan inverka på elevens egen eller andras säkerhet. Huruvida uppgifter om att en elev har blivit utsatt för mobbning eller har mobbat andra är nödvändiga med tanke på ordnandet av undervisning, kräver **separat övervägande i varje enskilt fall**. En stor del av mobbningen sker på rasterna och det är bra om läraren som ansvarar för rastövervakningen känner till mobbningen, så att hen kan ta hand om säkerheten under rasterna. Uppgifter om mobbning kan vara nödvändiga också i situationer där en elev övergår till en annan skola. Då är det som utgångspunkt bra att inhämta vårdnadshavarens samtycke till överföringen av uppgifter.

De som utför uppgifter inom den grundläggande utbildningen, gymnasieutbildningen och yrkesutbildningen har trots sekretessbestämmelserna rätt att **till polisen anmäla uppgifter som är nödvändiga för bedömningen av ett hot mot liv eller hälsa eller för förhindrande av en hotande gärning**, om de vid fullgörandet av sina uppgifter har fått kännedom om omständigheter som ger skäl att misstänka att någon löper risk att bli utsatt för våld⁶⁸. Att till polisen anmäla uppgifter som är nödvändiga för bedömningen av ett hot mot liv eller hälsa eller för förhindrande av en hotande gärning kan betraktas som en skyldighet, fastän det i de relevanta lagarna talas om rätt att överlämna uppgifter.

Inom yrkesutbildningen ansvarar den som tillhandahåller en läro- eller utbildningsavtalsarbetsplats för den studerandes arbetarskydd vid utbildning som ordnas i samband med praktiska arbetsuppgifter på arbetsplatsen⁶⁹. Även arbetsplatsen ska vara en säker studiemiljö. Utbildningsanordnaren ska informera den som tillhandahåller läro- eller utbildningsavtalsarbetsplatsen om detta **ansvar för arbetarskyddet**. När en arbetsgivare får information om att det i arbetet förekommer trakasserier eller annat osakligt bemötande av en arbetstagare som medför olägenheter eller risker för arbetstagarens hälsa, är arbetsgivaren skyldig att med till buds stående medel vidta åtgärder för att avlägsna

65 Gymnasielagen (714/2018) 58 § och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 109 §.

66 Lagen om grundläggande utbildning 40 § (533/2017).

67 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 23 §.

68 Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) 40 §, gymnasielagen (714/2018) 58 § och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 109 §.

69 Arbetarskyddslagen (738/2002) och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 78 §.

missförhållandet.⁷⁰ Arbetsgivaren ska sträva efter att utreda händelsernas gång och gå in för konsekventa åtgärder och lösningar i förhållande till sina anställda.

Om en studerande på läro- eller utbildningsavtalsarbetsplatsen utsätts för mobbing, har den som känner till detta rätt att trots sekretessbestämmelserna ge **sådan information om den studerandes hälsotillstånd och funktionsförmåga som är nödvändig för skötseln av uppgifter** till läroanstaltens rektor eller föreståndare och andra personer som svarar för säkerheten vid läroanstalten, för att en trygg studiemiljö ska kunna garanteras⁷¹. Utbildningsanordnaren ska ge anvisningar till de studerande gällande till vem de ska meddela om osakligt bemötande, såsom mobbing, under inläring i arbetslivet.

Den som ordnar eller genomför socialvård får trots sekretessbestämmelserna ur ett dokument lämna ut sådana uppgifter som är nödvändiga bland annat för **utredning av behovet av utbildning eller för att utbildningen ska kunna ordnas eller genomföras**. Uppgifter får dock lämnas ut endast om de behövs för att trygga barnets intresse eller oundgängliga intressen och rättigheter hos socialvårdens klient och klienten själv saknar förutsättningar att bedöma sakens betydelse. Uppgifter får lämnas ut till en annan socialvårdsmyndighet, till sådana som på uppdrag av socialvårdsmyndigheten sköter uppgifter inom socialvården samt till andra myndigheter, såsom utbildningsanordnare.⁷²

Statliga och kommunala myndigheter, offentligrättsliga samfund och utbildningsanordnare är i sin tur skyldiga att på begäran av en socialvårdsmyndighet avgiftsfritt och utan hinder av sekretessbestämmelserna till myndigheten lämna sådana uppgifter och utredningar som de förfogar över och som **i väsentlig grad inverkar på en klientrelation inom socialvården** och som är nödvändiga för myndigheten på grund av dess lagstadgade uppgifter för att utreda klientens behov av socialvård, för att ordna socialvård och genomföra åtgärder anknutna till den samt för att kontrollera uppgifter som lämnats till myndigheten⁷³.

Trots bestämmelserna om sekretess har en utbildningsanordnare för att kunna ordna undervisningen för en elev rätt att avgiftsfritt få **nödvändiga uppgifter av myndigheter inom småbarnspedagogiken eller social- och hälsovårdsmyndigheterna**, andra tjänsteproducenter inom småbarnspedagogiken, socialservicen och hälso- och sjukvården samt av yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården⁷⁴.

70 Arbetarskyddslagen (738/2002) 28 §.

71 Lagen om yrkesutbildning (531/2017) 109 §.

72 Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000) 17 §.

73 Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000) 20 §.

74 Lagen om grundläggande utbildning 41 § (542/2018).

4 MOBBNING PÅ NÄTET

Mobbning och annat osakligt beteende mot barn och unga på nätet har ökat i takt med användningen av mobila enheter, sociala medier och digitala spel. Det här fenomenet syns också i skolorna. Lärare ska ingripa även i mobbning som sker på nätet, om den sker **under skoltid, inom aktiviteter i anknytning till skolan och där skolans elever är delaktiga**. Skoltiden och aktiviteter i anknytning till skolan är sådana där eleven deltar i undervisning eller verksamhet i eller utanför skolan enligt läroplanen eller annan plan som utbildningsanordnaren har godkänt.

Det är viktigt att vuxna som arbetar i skolans vardag är medvetna om hur mobila enheter, sociala medier och digitala spel kan främja men även skada barns och ungas utveckling och lärande. I bästa fall förbättrar de inlärningsförmågan, ökar barns och ungas välbefinnande och kommunikation med varandra samt ger barns och ungas vardag glädje och fungerande rutiner. Eleverna kan handledas i att lära sig mobila enheters och digitala mediers sekretessinställningar och att använda nätet på ett säkert sätt. Eleverna uppmuntras att fundera över sin användning av digitala medier och att också fästa uppmärksamhet vid falskt material som eventuellt sprids på nätet. Undervisningen, exempelvis i mediefostran, kan behandla användningen av mobila enheter, sociala medier och digitala spel så att det stödjer utveckling och lärande, men å andra sidan ska även nackdelar och faror i användningen tas upp, som mobbning, trakasserier, diskriminering, hatretorik, grooming och annat osakligt beteende riktat mot barn och unga som sker på nätet. Skolans antimobbningsplan ska helst innehålla anvisningar för ingripande även i situationer där mobbningen sker på nätet.–

4.1 Nätmobbingens särdrag

Nätmobbing kan förekomma på internet, sociala medier samt i digitala spel. **Sociala medier** avser tjänster och applikationer på internet som kombinerar kommunikation mellan användarna och deras egen innehållsproduktion. Det finns ingen etablerad definition av sociala medier, trots att själva användningen snabbt har blivit allt vanligare i bland annat medborgarmedier och undervisning. De skiljer sig från traditionella massmedier bland annat genom att användarna inte bara är mottagare, utan även kan göra saker själva: kommentera, lära känna varandra, märka ut favoriter, dela innehåll och så vidare. Verksamheten ökar sociala kontakter, nätverkande och gemenskap.⁷⁵ **Digitala spel** avser spel som kan spelas på exempelvis dator, konsoler eller smarttelefoner⁷⁶.

Nätmobbing har blivit vanligare under 2000-talet i och med den ökade användningen av internet och olika mobila enheter. Glåpord, förolämpningar och diskriminering är vanliga former av traditionell mobbning och i anpassade varianter är de också vanliga former av nätmobbing. Mobbning som sker på nätet har dock vissa särdrag som gör den till en särskilt svåråtkomlig form av mobbning. Nätmobbing kan ta formen av aktiv sändning av meddelanden, bilder eller videor, publicering av privata uppgifter, utpressning, hot, skvaller, spridning av osanningar och offentligt förlöjligande. Uteslutning eller isolering är en annan

75 Jyväskylän yliopisto: Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali. <http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/sosiaalinen-media> Läst 18.2.2020.

76 Pelikasvattajan käsikirja 2013. <https://pelikasvatus.fi/pelikasvattajankasikirja.pdf>.

form av mobbning. Den som mobbas tas då inte med i gruppdiskussioner på sociala medier eller i en digital spelgrupp.

Jämfört med traditionella mobbningsformer är en central skillnad att det är svårt att fly undan mobbning som sker på nätet. Sociala medier och digitala spel är tillgängliga så gott som överallt. Det är svårt och i vissa fall rentav omöjligt att ta bort material, bilder och meddelanden som använts i mobbningen.

En annan skillnad mellan traditionell och nätmobbning är mobbningens offentlighet och risken att material som används för mobbningen får en stor spridning. Det är nästan omöjligt att veta till hur många och vart materialet i verkligheten har spritts. Mobbningen och material som använts för den kan börja leva sitt eget liv på nätet, utan den mobbades eller ens mobbarens vetskap. Nätmobbning kan också enkelt nå en stor publik, vilket leder till att den blir väldigt offentlig och vetskapen om den stannar inte längre inom exempelvis den mobbades klass eller skola. Mobbningens spridning och offentlighet kan få den som mobbas att känna skam över mobbningen.

Nätmobbning avviker från traditionella former även i det hänseendet att nätet ger en möjlighet till anonymitet. Det går att agera med pseudonym eller namnlöst på nätet och då kan den som mobbas inte vara säker på vem som står bakom mobbningen. Ibland skapas en "trollprofil" för att rikta nätmobbningen mot den utsatta personen. Det kan också göras en "fakeprofil" i den mobbades namn, vilket används för att göra olämpligheter.

Såväl skolan som hemmet upplever av många orsaker att det är svårt att ingripa i nätmobbning. En aspekt är **vuxnas begränsade kunskaper och färdigheter** inom sociala medier och digitala spel. För att vuxna ska kunna förebygga och ingripa i mobbning som sker på nätet, måste de ha en uppfattning om var och hur mobbningen sker samt vilka sociala medier och digitala spel barnen använder. Mobbarna är skickliga användare av applikationer och webbplatser på internet och rör sig ofta i nätmiljöer som vuxna inte använder eller inte ens vet att existerar. De sociala mediernas och digitala spelens värld utgör också en kanal till mobbning. Det är en utmaning att utreda sådan mobbning med skolans metoder. Tidigare upphörde mobbningen senast när eleven kom hem. Numera fortsätter den i värsta fall på sociala medier även hemma.

4.2 Regler för användning av mobila enheter i skolan

Ordningsreglerna kan innehålla bestämmelser om användningen av skolans datorer, mobiltelefoner och andra mobila enheter, internet och skolans datanätverk samt om användningen av elevernas egna enheter under lektioner eller under annan undervisning som sker enligt läroplanen (se kapitel 3.4)⁷⁷.

Mobila enheter är exempelvis smarttelefoner, pekplattor och smartklockor. Elevens egen informationstekniska utrustning kan användas som stöd för lärandet på sådana sätt som man överenskommer om med vårdnadshavarna⁷⁸. Samtidigt ska det säkerställas att

77 Utarbetande av ordningsregler. Anvisning 1/012/2016. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/utarbetande-av-ordningsregler> och Rättigheter och skyldigheter vid användningen av dator, mobiltelefon och andra mobila enheter i skolan. Guider och handböcker 2017:5b. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/rattigheter-och-skyldigheter-vid-anvandningen-av-dator>.

78 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014.

alla elever har möjlighet att använda informations- och kommunikationsteknik. Skolans ordningsregler kan inte helt förbjuda att mobila enheter tas med till skolan, men ordningsreglerna kan begränsa användningen av dem under pågående undervisning. Ordningsreglerna kan alltså **förbjuda sådan användning av mobila enheter som stör undervisningen eller lärandet** under lektionen. I det fallet är grunden för begränsandet av yttrandefriheten störande användning av enheten. Skolan kan kräva att mobila enheter är i störningsfritt läge, det vill säga att ljud-, vibrations-, ljus- och andra funktioner är avstängda. Även direktuppspelning av bilder och ljud (så kallad livestream) som inte ingår i undervisningen kan förbjudas för att den stör undervisningen.

Användningen av mobila enheter **under rasterna kan också begränsas**. Om skolan begränsar användningen av mobila enheter på rasterna, ska eleverna ändå vid behov ha möjlighet att till exempel kontakta sina vårdnadshavare eller sköta sådana personliga ärenden som inte kan vänta. Utbildningsanordnaren kan i ordningsreglerna bestämma att mobiltelefonen får användas på rasterna på en viss plats och vid en viss tidpunkt.⁷⁹ Det går alltså inte att helt förbjuda användningen av mobila enheter på rasterna, men också då ska skolan ingripa i om de används till mobbning eller på annat störande eller osakligt sätt. Skolan kan rekommendera att eleverna rör på sig på rasterna och gör något annat än använder mobila enheter. Å andra sidan kan enheterna även främja rastmotion eller annan verksamhet som aktiverar eleverna. Läroplanen uppmuntrar och även förpliktar till användning av IT-utrustning i undervisningen. Likaså är mera motion, både på lektionerna och på rasterna, ett mål i läroplanen.

Eleverna får fotografera eller filma under lektionstid om läraren har gett **tillstånd** till det. Fotografering eller filmning som inte anknyter till undervisningen kan förbjudas i ordningsreglerna i och med att det stör undervisningen och lärandet. Om någon fotograferar under lektionstid är det viktigt att separat avtala vad fotografierna kan användas till och om de får publiceras och delas till andra. Skolan och hemmet kan stödja barnet i en bra användning av mobila enheter och lära ut reglerna för användningen – till exempel att man inte ska publicera fotografier och videoklipp på någon utan tillstånd. Skolan är en offentlig plats och fotografering, filmning och inspelning kan inte förbjudas helt utanför lektionstid. Det hör till god sed att be om lov innan man fotograferar eller filmar andra personer. Fotografering i omklädningsrum, på toaletter eller andra motsvarande platser kränker integriteten och är straffbart enligt lagen⁸⁰.

4.3 Sociala medier och digitala spel ur mobbningsvinkel

Utbildningsanordnaren fastställer riktlinjerna för vilka pedagogiska appar, sociala medier och digitala spel som används i undervisningen⁸¹. Skolan ansvarar för att man på de skolans enheter som används i undervisningen följer dataskyddsförordningen och dataskyddslagen. Egna enheter som eleverna använder i undervisningen tillhör elevens vårdnadshavare eller eleven och de ansvarar själva för enheternas dataskydd.

79 Rättigheter och skyldigheter vid användningen av dator, mobiltelefon och andra mobila enheter i skolan. Guider och handböcker 2017:5b. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/rattigheter-och-skyldigheter-vid-anvandningen-av-dator>.

80 Strafflagen 24 kap. 6 § [531/2000].

81 Rättigheter och skyldigheter vid användningen av dator, mobiltelefon och andra mobila enheter i skolan. Guider och handböcker 2017:5b. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/rattigheter-och-skyldigheter-vid-anvandningen-av-dator>.

Till skillnad från filmer, TV-program och digitala spel, baserar sig **åldersgränserna** för sociala medietjänster inte på en bedömning av innehållets skadlighet. Tjänsteproducenterna sätter själva åldersgränserna och syftet med dem är att minska anhopningen av personliga uppgifter om barnet hos tjänsteproducenten. De lägsta åldersgränserna på 13 och 16 år som tjänsteproducenterna oftast meddelar baserar sig på utgångspunkterna i dataskyddslagstiftningen i USA och EU⁸². I vissa sociala medier kan barn yngre än åldersgränsen använda tjänsterna med samtycke av sin vårdnadshavare. Tjänsteproducenterna kontrollerar inte aktivt om användarna har uppgett sin verkliga ålder.

Enligt dataskyddsförordningen och dataskyddslagen är det personen som har föräldraansvar för barnet som beslutar om barn under 13 år kan ta i bruk informationssamhällets tjänster i sin egen enhet⁸³. Person med föräldraansvar avser vårdnadshavare. Informationssamhällets tjänster avser exempelvis sociala medietjänster och digitala spel. En 13-åring kan själv bestämma om hen tar i bruk informationssamhällets tjänster. Producenterna av sociala medietjänster har i sina användarvillkor satt olika åldersgränser för användarna. Vissa tjänster har ingen lägsta åldersgräns och där en sådan finns är den vanligtvis 13–16 år.

Sociala medier och digitala spel skiljer sig från varandra enligt det om meddelandena där är **offentliga eller privata samt hur länge texter, bilder och videoklipp sparas**. I vissa tjänster syns inläggen för alla, fastän man inte är inloggad i tjänsten. I andra tjänster går det däremot att begränsa för vem texter, bilder och videor är synliga. Många tjänster har såväl offentliga som privata uppdateringar eller uppdateringar som användaren själv kan begränsa målgruppen för. I sofliga tjänster syns delade texter, bilder och videor under en på förhand obestämd tid, medan de i andra syns exempelvis endast ett dygn och försvinner därefter. Det är omöjligt för skolans personal att reda ut mobbningsfall som försiggått i helt privata tjänster eller i privata grupper och privata diskussioner inom öppna tjänster, om eleverna eller vårdnadshavarna inte själva visar meddelandena, bilderna eller videoklippen för personalen.

Vissa tjänster används med pseudonym eller helt anonymt och då kan skolans personal inte utreda vilka som är inblandade i mobbningen. Polisen har rätt att utreda fallens parter också utgående från pseudonymer samt nätverks- och enhetsadresser.

Det är lätt att koppla ihop personuppgifter om användare i olika medier, om mobbaren vet vilket användarnamn en person har i en viss tjänst. Barn och unga visar rätt så öppet vilka namn de använder i sociala medier och därmed är det relativt enkelt att skapa sig en heltäckande bild av deras aktivitet på sociala medier.

Gromning, det vill säga sexuellt utnyttjande av en ung person vilket inletts på nätet och förberedelser för det, är ett allt vanligare fenomen. Vissa sociala medier och spelplattformar har förhindrat överlåtelse av telefonnummer i tjänsten. Syftet med det är att utbyte av meddelanden och annat material som sker på plattformen inte ska övergå till andra kanaler, exempelvis till textmeddelanden eller WhatsApp med personliga telefonnummer. Det typiska för gromning är att man försöker locka bort barn eller unga från sociala medier och spelplattformar till andra kanaler med skydd för konfidentiella meddelanden för att fortsätta kontakten där.

Handbokens bilaga 2 presenterar de mest allmänt använda sociala medietjänsterna år 2019.

82 USA:s The Children's Online Privacy Protection Act, COPPA och EU:s dataskyddsförordning (2016/679).

83 EU:s dataskyddsförordning (2016/679) artikel 8 och dataskyddslagen (1050/2018) 5 §.

5 FÖREBYGGANDE AV MOBBNING

Det ingår i det dagliga arbetet för alla som arbetar med elever i skolan att ha omsorg om skolans trygghet och välmående. Förebyggande av mobbning och främjande av tryggheten ingår på **flera ställen i grunderna för läroplanen**, från värdegrunden till den mångsidiga kompetensen och de olika läroämnenas mål och innehåll. Hörnstenarna för antimobbningsarbetet utgörs av skolans verksamhetskultur, skapande av gemenskap samt i att ta hand om undervisningen av emotionella och kommunikativa färdigheter. Förebyggande av mobbning är en stor helhet som kan betraktas från såväl läroplanens, undervisningens, elevvårdens som olika antimobbningsprogramms synvinklar. Skolans metoder för att förebygga mobbning beskrivs i antimobbningsplanen.

Det går inte att helt separera förebyggande av mobbning och ingripande i mobbning. Ingripande i mobbning är samtidigt förebyggande av senare problem. Att informera eleverna om skolans metoder mot mobbning är för sin del förebyggande arbete som ökar förtroendet för vuxnas förmåga att ingripa i mobbningsituationer och ger eleverna en tydlig signal om att mobbning inte accepteras. Fastän utvecklandet av gemenskapsfrämjande verksamhetssätt är den effektivaste formen av förebyggande arbete, fungerar ibland även arbetet med en enskild elev förebyggande och minskar problemen i framtiden.

5.1 Fokus på en gemenskapsfrämjande verksamhetskultur

Utgångspunkterna för ordnande av undervisning är att i första hand beakta vad som är bäst för barn och unga, att respektera liv och mänskliga rättigheter samt människans okränkbara värde⁸⁴. I beskrivningen av den grundläggande utbildningens **värdegrund** ses varje barn och ungdom som unik. Att bli hörd, vara delaktig och ha möjlighet att delta i skapandet av gemenskapens välbefinnande förstärker elevens erfarenhet av sin egen betydelse. Undervisning och fostran styr elevernas utveckling till humana människor med förmåga att hantera även motsättningar på ett etiskt och empatiskt sätt. Betydelsen av värdegrundsarbetet i skolan ökar i en värld där globala nätverk, sociala medier och kamratrelationer formar barnens och de ungas värderingar – ofta utom räckhåll för vuxna. Värdegrunden tar sig uttryck i skolans verksamhetskultur och i sista hand i gemenskapens medlemmars sätt att bemöta varandra.

I bästa fall förenas i skolans **verksamhetskultur** hänsynen till elevernas individuella behov och skapandet av gemensamt välbefinnande. Perspektivet som är riktat på välbefinnande omfattar skolans hela verksamhet och styr allas arbete i gemenskapen. Grunderna för läroplanen framhäver betydelsen av en medveten och systematisk utveckling av skolans verksamhetskultur. Antimobbningsarbetet har som mål att skapa en verksamhetskultur i skolan som stödjer kamratrelationer och där inget som helst beteende som sårar andra är accepterat. Mobbning, våld, rasism eller annan diskriminering accepteras inte och det ingrips alltid vid osakligt beteende⁸⁵.

84 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014 och FN:s konvention om barnets rättigheter 1989.

85 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014 och grunderna för gymnasiet läroplan 2019.

Skolgemenskapen är en viktig social utvecklingsmiljö för eleverna, där de vistas en betydande del av sina vardagar. Att bli accepterade och att tillhöra gemenskapen är centrala behov hos barn och unga, och skolan har en särskild uppgift i att uppfylla dessa behov. Genom verksamhetskulturen överförs de vuxnas värderingar och attityder samt modeller för växelverkan till eleverna. Att arbetsgemenskapen fäster uppmärksamhet vid sin kommunikation och respekterar varandra överförs som exempel även till elevernas uppförande. En atmosfär som betonar välbefinnande och vars och ens ansvar för dess skapande förebygger även andra oönskade fenomen som är nära anknutna till mobbing, som trakasserier och hatretorik.

Elevernas **delaktighet** är en viktig del av skolans verksamhetskultur⁸⁶. Utbildningsanordnaren ska främja alla elevers delaktighet och se till att de har möjlighet att delta i skolans verksamhet och dess utveckling samt att uttrycka sin åsikt om saker som gäller elevernas ställning. Eleverna ska även ges möjlighet att delta i beredningen av läroplanen och andra planer (medräknat skolans ordningsregler) som anknyter till den.⁸⁷

Elevernas delaktighet i skolans förebyggande och gemenskapsfrämjande arbete kan inte betonas nog. Mobbing sammanhänger med rådande sociala normer och elevernas inbördes roller, vilka skolans vuxna inte nödvändigtvis ens är medvetna om. **Roller** uppstår i kommunikation och förväntningarna från gruppens övriga medlemmar påverkar utformningen av rollerna. En elev med rollen som mobbare kan förväntas uppföra sig på ett visst sätt och det kan vara svårt att komma bort från den rollen. **Normer** i sin tur inverkar på vilket slags beteende upplevs som accepterat i skolan och bland eleverna. De är förväntningar på eller regler för hur man ska uppföra sig i gruppen och gäller gruppens alla medlemmar. Även omedvetna normer kan ha en avgörande betydelse för gruppmedlemmarnas beteende. Eleverna talar inte alltid om att de själva eller någon annan blir mobbad för läraren, eftersom det upplevs bryta mot elevgruppens interna regler. Att berätta om situationen kan kanske leda till att själv bli mobbad eller att mobbningen förvärras. Det har en avsevärd mobbningsförebyggande inverkan om majoriteten av eleverna kan engageras i antimobbningsarbetet och att eleverna upplever att gruppen inte accepterar mobbing.

Även **vårdnadshavarna** ska ha möjlighet att delta i skolarbetet och utvecklingen av det. När vårdnadshavarna lär känna läraren, andra föräldrar och elever, blir klassen en gemenskap som tillsammans förebygger mobbing och att någon blir utanför gruppen. Vårdnadshavarnas närvaro i skolans vardag signalerar till barnen att skolan och vårdnadshavarna samarbetar och då blir antimobbningsarbetet effektivare. Det är också enklare att reda ut eventuella mobbningsituationer, om vårdnadshavarna har diskuterat saken på föräldrakvällar och deltagit i att skapa spelreglerna. Därtill kan vårdnadshavarna hemma fråga barnet om alla har en kompis i skolan, om någon blir mobbad, om det egna barnet mobbar någon eller om hen alltid tar med andra. Vårdnadshavaren kan uppmuntra till att ta hänsyn till alla och att knyta kompisrelationer också med ensamma barn. Skolan kan också föreslå att föräldraföreningar och annan föräldraverksamhet allt mer ägnar sig åt aktiviteter som stärker välbefinnandet och gemenskapen.

86 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014 och grunderna för gymnasiet läroplan 2019.

87 Lagen om grundläggande utbildning 47 a § (1267/2013), gymnasielagen (714/2018) 33 § och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 106 §.

5.2 Emotionella och kommunikativa färdigheter går att undervisa och lära sig

Skolåldern är en central tidpunkt med tanke på utvecklingen av barnens emotionella färdigheter och kommunikativa relationer. Förstärkning av **emotionella och kommunikativa färdigheter** ingår på många ställen i läroplanen, från synen på lärande och den grundläggande utbildningens uppdrag till mångsidig kompetens och undervisningen av olika läroämnen⁸⁸. Skolorna har alltså redan i nuläget en synnerligen omfattande och mångsidig möjlighet att genomföra undervisning i emotionella och kommunikativa färdigheter och samtidigt utföra antimobbingsarbete i olika skeden av den grundläggande utbildningen.

Den grundläggande utbildningens uppdrag är att öka humankapitalet och det sociala kapitalet. Humankapitalet består av kompetens och det sociala kapitalet av kontakter, kommunikation och förtroende mellan människor. Skolans uppdrag är att styra eleverna att se saker ur en annan persons perspektiv och förstå även andras känslor och erfarenheter.⁸⁹ Allmänbildningen som är gymnasieutbildningens mål består av värderingar, kunskaper, färdigheter, attityder och vilja med vars hjälp en kritiskt och självständigt tänkande individ kan handla på ett ansvarsfullt och empatiskt sätt samt samverka med andra och utveckla sig själv⁹⁰.

Lärarens egna emotionella färdigheter skapar grunden för undervisningen av kommunikativa färdigheter och ger också en **modell** för elevernas uppförande i olika situationer. En trygg atmosfär och mobbningsförebyggande dynamik i gruppen ska skapas medvetet och systematiskt. Gruppandan stärks av att läraren känner eleverna och är intresserad av hur de mår. En trygg grupp skapas genom att avtala om hur alla tar hänsyn och respekterar andra, genom gemensamma regler samt metoder för att ingripa i situationer där någon uppför sig på ett oönskat sätt. Gruppens välbefinnande stöds av att säkerställa att alla gruppmedlemmar är delaktiga samt genom att öva dialogfärdigheter och ge positiv återkoppling. Metoder som kräver samarbete och gemensamma projekt föder också ofta sammanhållning och samtidigt finns lärarens stöd att tillgå för att hantera eventuella konflikter och även svåra känslor. Det finns olika program som utvecklats till stöd för undervisningen av emotionella och kommunikativa färdigheter, med konkreta övningar i emotionella och sociala färdigheter (se bilaga 3).

Emotionella och kommunikativa färdigheter är centrala också på sociala medier och i digitala spel. Samtal och kommunikation på internet skiljer sig i viss mån från samtal som förs ansikte mot ansikte. Skriftlig kommunikation förmedlar inte på samma sätt den andra personens känslolägen, vilket samtalspartnern bör beakta. Det går också att öva och lära sig ett vänligt och respektfullt samtalsätt på sociala medier och i digitala spel: vilken slags samtalsstön på plattformarna som är vänlig och respektfull och vilken som däremot kan sår samtals- eller spelpartnerna.

Mångsidig kompetens avser kompetens som överskrider och förenar olika kunskaps- och färdighetsområden. Målen för mångsidig kompetens beaktas i de olika läroämnenas mål och innehåll. Skolan har en viktig roll i att styra eleverna att förstå att var och en med sitt

88 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014.

89 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014.

90 Grunderna för gymnasiets läroplan 2019.

handlande påverkar såväl sitt eget som andras välbefinnande och sin egen och andras hälsa, trygghet och säkerhet. Utveckling av emotionella och sociala färdigheter, ansvarstagande för såväl det egna som det gemensamma arbetet samt för egen och andras säkerhet är centrala delar av den mångsidiga kompetensen inom den grundläggande utbildningen. Eleverna får också lära sig att skydda sitt privatliv och sin personliga integritet i olika åldrar (K3 Vardagskompetens). Eleverna lär sig att arbeta tillsammans och får tillfälle att öva sig att förhandla, medla och lösa konflikter (K7 Förmåga att delta, påverka och bidra till en hållbar framtid).

Särskilt i förebyggandet av nätmobbning har två av delområdena inom mångsidig kompetens en viktig roll. Mediekompetensen utvecklas genom att delta i och arbeta med olika medier (K4 Multilitteracitet). Eleverna uppmuntras att uttrycka sina tankar och idéer med hjälp av mångsidiga metoder för kommunikation och påverkan. Eleverna får bekanta sig med tillämpningar och användning av olika digitala verktyg för olika syften och lär sig se deras betydelse i vardagen och i kommunikationen mellan människor (K5 Digital kompetens). Skolan kan som del av informations- och kommunikationsteknikens innehåll lära eleverna att använda internet, sociala medier och digitala spel enligt elevernas ålder. Det är viktigt att eleverna lär sig hur sociala medier och digitala spel kan användas för att stödja deras lärande och välbefinnande, och hurdan användning som däremot sammanhänger med risker och negativ inverkan.

Målen och innehållet i flera läroämnen, som **modersmål och litteratur, religion och livsåskådningskunskap, samhällslära och psykologi samt bildkonst och gymnastik**, ger möjligheter till att öva emotionella färdigheter och konstruktiv kommunikation samt till att behandla antimobbningsteman med alla elever. Lokala utbildningsanordnare kan erbjuda undervisning i emotionella och kommunikativa färdigheter även som valbara lärokurser i olika årskurser. Utbildningsanordnaren beslutar i sin lokala läroplan och timfördelning vilka valbara ämnen som erbjuds och i vilka årskurser.

Ett ämne är särskilt viktigt för undervisningen av säkerhetsfärdigheter samt utvecklingen av emotionella och sociala färdigheter. **Hälsokunskapens** timfördelning i den grundläggande utbildningen varierar enligt årskurs: i årskurserna 1–6 undervisas hälsokunskap som en del av omgivningsläran och i årskurserna 7–9 som ett separat läroämne. I gymnasieutbildningen ingår en obligatorisk studiemodul i hälsokunskap och två nationella valfria studiemoduler. I de gemensamma examensdelarna för yrkesinriktade grundexamina ingår lärandemål inriktade på att upprätthålla arbetsförmågan och välbefinnandet. I examensdelarna utvecklar studerandena sina färdigheter i att sköta sin egen hälsa, säkerhet samt arbets- och funktionsförmåga.

Exempelvis i årskurserna 7–9 är ett av uppdragen inom undervisningen av läroämnet hälsokunskap att eleverna stöds i att utveckla sina färdigheter gällande säkerhet och trygghet, sin sociala kompetens och sin förmåga att känna igen och reglera sina känslor. Eleverna ska också handledas i att utveckla sina färdigheter i att hantera olika konflikt- och krissituationer. Läroämnet behandlar mobbning som en central riskfaktor för hälsan. I en värld som ständigt utvecklas teknologiskt har allas rätt till integritet, försvar av gränserna för privatlivet och av självbestämmanderätten samt förstärkning av säkerhetsfärdigheter blivit en väsentlig del av hälsokunskapsundervisningen på olika utbildningsstadier.

Läroämnet **psykologi** i gymnasiet tillämpar forskningsdata för att förstärka den studerandes egna människo- och kommunikationsrelationer, främja välbefinnande och förstå sådant

som är annorlunda. Studier i psykologi ökar kunskapen om och insikten i att identifiera och reglera känslor samt betydelsen av empati i sociala relationer. Studierna utvecklar förmågan att förstå skillnader mellan individer och kulturell mångfald. Psykologiämnets innehåll omfattar exempelvis emotionella färdigheter, referensrelationer och sociala färdigheter samt mångfald i fråga om kön och sexualitet.

Inom yrkesutbildningen ingår flera teman som anknyter till antimobbing i de **gemensamma examensdelarna**. Målet för examensdelen Kunskande om samhälle och arbetsliv är en värdegrund och ett verksamhetssätt som respekterar andra och främjar välbefinnande. Målet för examensdelen Kunskande i kommunikation och interaktion är ändamålsenlig kommunikation i olika situationer samt att kunna uttrycka olika känslor, tankar och åsikter. I de valbara målen för kunnande i kommunikation och interaktion utvecklar den studerande sina kommunikations- och interaktionsfärdigheter. Målen för examensdelen Upprätthållande av arbetsförmågan och välbefinnandet omfattar förståelse av betydelsen av människors inbördes relationer i den dagliga verksamheten. De valbara målen för kunnandet uppmanar den studerande att främja läroanstaltsgemenskapens och de studerandes välbefinnande, delaktighet samt att fungera som en konstruktiv gruppmedlem. Målet för examensdelen Att verka i samhället och som medborgare är att vara delaktig i det finländska samhället enligt principerna för jämställdhet och likabehandling.

5.3 Elevvård är arbete för välbefinnande

I skolgemenskapen går undervisningen och elevvården hand i hand. Elevvård innebär att främja och upprätthålla elevernas **studieframgång, goda psykiska och fysiska hälsa, sociala välbefinnande** och verksamhet som ökar förutsättningarna för dessa i skolan⁹¹. Elevvårdsarbetet ska utgå från barnets bästa och främja barnets välbefinnande.

Lagen om elev- och studerandevård betonar betydelsen av **gemensamt** och förebyggande arbete som stödjer hela gemenskapen och är den primära formen av elevvård⁹². Främjande av skolgemenskapens och elevernas välbefinnande samt samarbete med hemmen är gemensamma och lagstadgade uppgifter för skolans personal och dem som ansvarar för elevvårdstjänsterna⁹³. Främjandet av välbefinnandet som ingår i uppgifterna för skolans alla vuxna innebär också att de förbinder sig att motverka mobbing.

Elevvården styrs av skolans eller läroanstaltens egna elevvårdsplan som fastställer:⁹⁴

1. Det totala behovet av elevvård och tillgängliga elevvårdstjänster
2. Gemensam elevvård och tillvägagångssätt
 - A. **Plan för att skydda eleverna mot våld, mobbing och trakasserier**
 - B. Verksamhet vid akuta kriser och hotfulla eller farliga situationer
3. Ordnanandet av individuell elevvård
4. Ordnanandet av samarbete mellan elevvården, eleverna och deras vårdnadshavare
5. Genomförandet och uppföljningen av elevvårdsplanen.

⁹¹ Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 3 §.

⁹² Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 3 §.

⁹³ Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 4 §.

⁹⁴ Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 13 §, Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, Grunderna för gymnasiet läroplan 2019 och Utbildningsstyrelsens föreskrift OPH-285-2018 om centrala principer och mål för studerandevården samt utarbetandet av en studerandevårdsplan i yrkesutbildning.

GEMENSAM ELEVÅRD ÄR ALLAS ANSVAR⁹⁵

Den gemensamma elevvården spelar en betydande roll i synnerhet för att förebygga mobbning och genomföra antimobbningssåtgärder. Den gemensamma elevvården är en del av skolans verksamhetskultur som främjar välbefinnande och är den **primära** formen för att genomföra elevvård i skolgemenskapen. Den gemensamma elevvården främjar såväl elevernas lärande och välbefinnande som hela gemenskapens goda kommunikation, sammanhållning och säkerhet. Den gemensamma elevvården är ett systematiskt och målinriktat arbete i skolans vardag. Åtgärder som förebygger och minskar våld, mobbning och trakasserier samt säkerställer skolans beredskap för problem-, olycks- och krissituationer ingår i den gemensamma elevvården. Gemensamma och förebyggande tillvägagångssätt minskar även behovet av individuell elevvård på lång sikt.

Arbetet kring välbefinnande är en del av skolans basverksamhet och den gemensamma elevvården genomförs av **alla vuxna som arbetar i skolgemenskapen** medräknat de ansvariga inom elevvårdstjänsterna samt eleverna och vårdnadshavarna. Det är viktigt att de som arbetar inom elevvårdstjänsterna syns i gemenskapen och presenterar sig för eleverna, eftersom det i problemsituationer är lättare för eleverna att kontakta en anställd som de känner.

Elevvårdsarbete som är riktat till alla elever är det **effektivaste** sättet att stärka barns och ungas emotionella och sociala färdigheter samt skapa trygghet, eftersom det når ut till var och en. Gemensamma åtgärder kan riktas till alla medlemmar i gemenskapen eller specifikt till en grupp där det har observerats mobbning eller problem med arbetsron. Det är viktigt att gruppen utformas till att bli trygg och fungerande, eftersom skolan är en central plats för elevernas sociala utveckling och för skapande av grupprelationer. I en trygg grupp upplever var och en att de tillhör gemenskapen och vågar delta i gruppens arbete. I en förtroendefull atmosfär kan eleverna tala med vuxna om sådant som de upplever som svårt, till exempel mobbning.

Varje skola har en **elevvårdsgrupp** för planeringen, utvecklingen och utvärderingen av elevvårdsarbetet som helhet. Elevvårdsgruppen har en yrkesövergripande sammansättning, vilket innebär att gruppen utöver undervisningspersonal också har medlemmar som företräder skol- och studerandehälsovården samt psykolog- och kuratorstjänsterna. Den mångprofessionella sammansättningen tillför gruppens arbete olika synvinklar och det specialkunnande som behövs. Den gemensamma elevvården innebär att också eleverna och vårdnadshavarna samt samarbetspartner tas med i arbetet. I den grundläggande utbildningen är till exempel fadder- och stödeleverna samt på andra stadiet tutorerna en resurs i antimobbningssarbetet. Instanser utanför skolan, som ungdomsväsendet eller tredje sektorn, förstärker skolornas gemenskapsfrämjande arbete och kan vara till hjälp för enskilda elever i mobbningssituationer.

Elevvårdsgruppens arbete är gemensamt och åtgärderna förebyggande. Arbetet kan inriktas på **en viss grupp eller hela gemenskapen**. Eftersom elevvårdsgruppens lagstadgade uppgifter är gemensamma, kan den aldrig – inte ens med samtycke – behandla ärenden som gäller enskilda elever. Gruppen kan exempelvis diskutera atmosfären, arbetsron eller observationer av mobbning i en viss grupp eller klass på ett allmänt plan. Fastän elevvårdsgruppen inte kan diskutera enskilda mobbningsfall, kan den avtala om arbetsfördelningen för att ingripa i dem och om stöd för gruppens inbördes kommunikation.

⁹⁵ Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013).

Varje skola och läroanstalt har en egen elevvårdsgrupp. Om utbildningsanordnaren har flera enheter, ska var och en av dessa ha en egen elevvårdsgrupp. I synnerhet yrkesläroanstalter kan ha enheter som ligger i olika kommuner. Eftersom varje skola eller utbildningsenhet fungerar i sin specifika miljö, är också dess verksamhetskultur och utvecklingsbehov individuella och lokala. Enheternas elevvårdsgupper definierar särdragen i sin verksamhetsmiljö och vilka samarbetspartner de behöver för det gemenskapsfrämjande arbetet. Inom yrkesutbildningen kan studierna innebära flytt till en annan ort, nya vänskapsrelationer och att tidigt bli självständig. Elevvårdsgruppen kan tillsammans med studerandekåren och tutorerna avtala hur läroanstaltsgemenskapen ska ta emot sina nya medlemmar och hur kulturen och spelreglerna där presenteras för dem.

INDIVIDUELL ELEVVÅRD GER STÖD⁹⁶

Varje barn och ungdom upplever en mobbningsituation på sitt eget sätt. Också behovet av stöd och vård som elevvården ger är **individuellt** och förutsätter alltid att tillvägagångssätten övervägs skilt för varje fall. Antimobbningsplanen som ingår i den skolspecifika elevvårdplanen beskriver åtgärder för individuellt stöd till såväl mobbaren som den mobbade⁹⁷.

Skol- och studerandehälsovårdstjänsterna samt psykolog- och kuratorstjänsterna som ingår i den individuella elevvården kallas **elevvårdstjänster**. De omfattar även den yrkesövergripande expertgrupp som tillsätts till stöd för eleven i varje enskilt fall. Det individuella elevvårdsarbetet som genomförs i skolan är både förebyggande och korrigerande. Målet med den individuella elevvården är att främja elevens hälsa, välbefinnande och lärande som helhet. Arbetet stödjer också vårdnadshavarna och vid behov hänvisas de till tjänster utanför skolan.

Den individuella elevvården är alltid **frivillig** för eleven och de yrkesverksamma deltar i arbetet med samtycke från eleven och/eller vårdnadshavaren. Eleven har en självständig ställning inom elevvården, i enlighet med sin ålder och utvecklingsnivå. Elevens förmåga att själv besluta om sin elevvård bedöms alltid av en yrkesutbildad person inom social- eller hälsovården, det vill säga i praktiken hälsovårdare, läkare, psykolog eller kurator inom socialvården. En beslutsförmögen minderårig kan förbjuda att elevvårdsupplysningar lämnas ut till hens vårdnadshavare.

Skol- och studerandehälsovårdstjänsterna ordnas enligt hälso- och sjukvårdslagen och förordningen gällande bland annat skolhälsovård⁹⁸. Eleverna har rätt till regelbundna hälsoundersökningar där upplevelser av mobbning diskuteras med alla elever, vilket är viktigt med tanke på såväl förebyggande arbete som ingripande i situationer. De nationella blanketterna för förhandsuppgifter (THL) inför den omfattande hälsoundersökningen i årskurs fem respektive åtta innehåller frågor till alla elever om deras eventuella erfarenheter av mobbning i olika miljöer (skolan, hemmet, fritiden, nätet och så vidare). Informationen från hälsoundersökningarna kan analyseras specifikt för grupper, årskurser, skolan eller läroanstaltens enheter. Utöver de regelbundna undersökningarna ska det ordnas

⁹⁶ Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013).

⁹⁷ Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, Grunderna för gymnasiets läroplan 2019 och Utbildningsstyrelsens föreskrift OPH-285-2018 om centrala principer och mål för studerandevården samt utarbetandet av en studerandevårdsplan i yrkesutbildning.

⁹⁸ Hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010) och statsrådets förordning om rådgivningsverksamhet, skol- och studerandehälsovård samt förebyggande mun- och tandvård för barn och unga (338/2011).

andra nödvändiga hälsokontroller för eleverna och vid behov ska eleverna ges individuellt stöd samt hänvisas till fortsatta undersökningar och vård inom andra hälsovårdstjänster. På andra stadiet omfattar studerandehälsovårdens tjänster även sjukvårdstjänster samt mental- och missbrukarvårdstjänster.

Skolhälsovårdarens tjänster ska ordnas så att de dagar när hälsovårdaren arbetar vid skolan, ska det gå att komma till mottagningen utan tidsbokning under vissa tider som meddelas på förhand. Övriga tider kan hälsovårdaren vara anträffbar till exempel per telefon. Studerande på andra stadiet ska på vardagar under tjänstetid omedelbart få kontakt med studerandehälsovården i sjukvårdsärenden. Om det inte är möjligt, ska de studerande hänvisas att kontakta en annan enhet inom hälsovården, till exempel hälsovårdscentralens mottagning. Om en yrkesperson inom hälsovården inte kan göra en bedömning under den första kontakten, ska den göras senast den tredje vardagen efter att den studerande har kontaktat studerandehälsovården eller hälsovårdscentralen.

Eleverna har rätt till **psykolog- eller kuratorstjänster** inom en viss lagstadgad tid. Tjänsterna ska ordnas så att eleverna ges möjlighet till personligt samtal med antingen psykolog eller kurator senast den sjunde skoldagen och om saken är brådskande samma eller följande dag. Psykolog eller kurator bedömer hur brådskande ärendet är.

Utredningen av stödbehovet och ordnandet av elevvårdens stöd kräver ofta samarbete mellan undervisningspersonalen och aktörer inom elevvårdstjänsterna. En **yrkesövergripande expertgrupp** ska sammanställas till stöd för eleven när det behövs sakkunskap från olika områden för tidig utredning av och ingripande i elevens oroväckande situation, och i synnerhet när det behövs yrkesövergripande samarbete mellan undervisningspersonalen och elevvårdstjänsternas personal. Gruppens arbete grundar sig på samtycke och dess sammansättning avtalas separat för varje fall. En **utredning av mobbningsituationer är inte frivillig för eleven** och ingår därmed inte i den individuella elevvården eller i uppgifterna för en yrkesövergripande expertgrupp. Däremot kan utredningen av om en elev som blivit mobbad eller mobbar andra behöver elevvårdsstöd och ordnandet av eventuellt stöd kräva att en expertgrupp utses. Vanligtvis börjar utredningen av elevvårdsbehovet i samband med mobbning hos en av elevvårdstjänsterna och vid behov utvidgas arbetet till en yrkesövergripande expertgrupp.

Elevvårdens tillvägagångssätt anpassas alltid till behoven och önskemålen i det aktuella fallet. Vid behov **samarbetar** elevvårdstjänsterna med andra social- och hälsovårdstjänster antingen genom konsultation eller genom att hänvisa/skicka eleven för närmare undersökningar och vård till lämplig instans. Detta är också tillvägagångssättet när elevens erfarenheter av att bli mobbad ger hen symptom eller förvärrar dem, eller om elevens dåliga mående tar sig uttryck i mobbning av andra och ingripande i mobbningen tillsammans med elevvårdstjänsternas stöd och hjälp inte är tillräckligt. De vanligaste samarbetsparterna i de beskrivna fallen är uppfostrings- och familjerådgivningen, barn- och ungdomspsykiatri samt barnskyddet.

Uppdragen som experterna inom elevvårdstjänsterna har i antimobbningsarbetet beskrivs även i kapitel 7.5.

5.4 Program och metoder för antimobbning

Varje skola ska ha en antimobbningsplan som den tillämpar⁹⁹. En bra plan är ett åtgärdsprogram som konkret beskriver skolans tillvägagångssätt för att förebygga och ingripa i mobbning, och som även styr skolans verksamhet. Vissa av skolornas tillvägagångssätt har uppkommit och etablerats i vardagen, andra är åtgärdsprogram som utvecklats uttryckligen för att förebygga och ingripa i mobbning, och en del är en kombination av dessa. Ett problem med skolans egna rutiner har visat sig vara att det oftast saknas forskningsbevis för att de fungerar. Därför rekommenderas det att programmet eller metoden för antimobbning som skolan använder ska basera sig på **undersökta fakta** för att de verkligen ska minska mobbningen. Även användning av olika program som stärker en gemensam verksamhetskultur och välbefinnandet förebygger såväl mobbning som andra konfliktsituationer i gemenskapen.

Flera studier visar att tillämpning av ett åtgärdsprogram mot mobbning i skolan är verksamt. Effektiva antimobbningsprogram har vissa **egenskaper** som skiljer dem från andra. Sådana egenskaper är programmets intensitet, långvarighet, systematiska ingripande i mobbning samt inverkan på föräldrarna.¹⁰⁰ Att ge alla elever ansvar för gruppens välbefinnande samt att använda ett konstruktivt tillvägagångssätt i mobbningsituationer förefaller också minska förekomsten av mobbning¹⁰¹. I forskningslitteraturen rekommenderas att mobbning minskas genom att agera samtidigt på flera plan: skolans, klassens, familjens och elevens.

Ett fungerande antimobbningsprogram omfattar utöver det förebyggande arbetet även tillvägagångssätt för att ingripa samt arrangera ändamålsenligt stöd efter mobbnings-situationen. Oavsett angreppssätt är det särskilt viktigt att det en tid efter utredningen av mobbningsfallet ordnas en uppföljningsdiskussion för parterna där det säkerställs att mobbningen har upphört.

Införlivande av antimobbningsåtgärderna i skolans strukturer, verksamhetskultur och dagliga basverksamhet är en del av skolans **ledning**. Inte ens en bra plan eller ett bra program är till hjälp om inte skolans alla vuxna förbinder sig till att tillämpa det och om inte alla gör det till en del av sitt konsekventa handlande i mobbnings-situationer. Åtgärdsprogrammet blir fungerande via dem som tillämpar det, det vill säga skolans vuxna. Programmets tillämpning stöds av utbildning för personalen samt konkreta anvisningar för det praktiska genomförandet. I handbokens bilaga 3 ges enligt utbildningsstadium exempel på de vanligaste metoderna som skolorna och läroanstalterna använder för att förebygga och ingripa i mobbning samt utveckla emotionella och kommunikativa färdigheter och skolans eller läroanstaltens verksamhetskultur.

99 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 13 §.

100 Ttofi, M., & Farrington, D. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: a systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7.

101 Kärnä, A., Voeten, M., Little, T., Poskiparta, E., Kaljonen, A., & Salmivalli, C. (2011). A large-scale evaluation of the KiVa anti-bullying program: Grades 4–6. *Child Development*, 82.

6 INGRIPANDE I MOBBNING

Det bästa antimobbningsarbetet och ingripandet är att förebygga mobbningsituationer i skolgemenskapen. Bra ledning, skapande av en gemensam verksamhetskultur och lugn arbetsatmosfär samt insikter i gruppdynamik och färdigheter i gruppleddning hos skolans vuxna förebygger mobbning. Man kan nå alla elever och aktivt förebygga mobbning, genom undervisning av emotionella och kommunikativa färdigheter samt genom behandling av säkerhetsteman i undervisningen redan innan problem uppkommer.

För att mobbning ska kunna upptäckas tidigt är det avgörande att varje lärare lär känna särdragen hos sina elever och sin undervisningsgrupp. Det är viktigt att läraren engagerar sig i sina elevers gemensamma utveckling till en grupp samt följer upp och stärker gruppens positiva samverkan under hela läsåret. Om det förekommer mobbning i klassen, är det utöver ingripande också på sin plats att effektivisera det förebyggande arbetet och åtgärder mot mobbning. Stöd från andra elever till den mobbade eleven har en väsentlig inverkan på hur hen klarar erfarenheten. Uppkomsten av en gemensam ansvarskänsla i gruppen och förändring av elevernas attityder så att de fördömer mobbning har en stor betydelse för att mobbningen ska upphöra. Förebyggande av mobbning som helhet behandlas närmare i kapitel 5.

Ingripande i mobbningsituationer består av flera olika steg; nedan **ges exempel på** de mest avgörande stegen. Ingripandet betraktas som en framåtgående process som börjar med tidig upptäckt och går vidare till olika metoder för ingripande. Allvarlig eller långvarig mobbning leder vid behov till samarbete med myndigheter utanför skolan.

6.1 Vetskap om mobbning möjliggör ingripande

Vissa mobbningsfall förblir dolda för skolans vuxna och det är inte självklart att mobbning alltid upptäcks. Ibland är mobbningen så sofistikerad att den förblir helt oupptäckt. En trygg verksamhetskultur stärker elevernas förtroende för skolans vuxna och gör det möjligt att ta upp även svåra saker till diskussion. Fastän lärarna spelar en nyckelroll i att minska mobbningen, bör eleverna också känna skolans övriga personal och deras uppgifter, så att de vet vem de ska vända sig till om de behöver hjälp. Det är viktigt att skolan **uppmärskar eleverna att tala om** mobbning som de upptäcker eller möter, även om den inte berör just dem personligen. Att på förhand diskutera olika mobbningsfenomen hjälper eleverna att känna igen olika former av mobbning och att förstå sin egen roll i att minska mobbningen. Samtidigt får de vägledning för hur de ska agera också i andra situationer som de upplever som otäcka eller svåra.

Det är viktigt att också **vårdnadshavarna** talar om för skolans personal om de upptäcker eller får vetskap om misstänkt mobbning. Vårdnadshavarna kan märka förändringar i sitt barns beteende, till exempel att barnet inte vill gå till skolan, verkar nedstämt eller har psykosomatiska symptom. Skolan bör också informeras om mobbning som sker utanför skolan eller på nätet, så att skolans vuxna kan fästa speciell uppmärksamhet vid elevens situation också i skolan.

En förutsättning för att identifiera mobbningsituationer är att läraren är medveten om mobbing och dess olika former. När läraren känner sina elever och sin undervisningsgrupp, är det också enklare att lägga märke till förändringar. Om en elev ofta är frånvarande, drar sig undan grupsituationer eller visar motvilja mot skolan, kan det vara signaler på att hen blir mobbad. En stor del av mobbningen sker på rasterna. Därför bör uppmärksamhet fästas vid elever som blir ensamma och med effektiv rastövervakning kan mobbing såväl förebyggas som upptäckas. Speciellt bland elever på årskurserna 7–9 eller studerande på andra stadiet kan tröskeln för att tala om mobbing var hög, ifall deras erfarenhet av att få hjälp har försvagats redan under tidigare skolår och mobbningen har pågått länge. Även elevgruppers interna normer eller rädsla för att situationen ska förvärras kan hindra elever från att tala om mobbningen.

Förekomsten av mobbing i skolan kan **kartläggas** regelbundet exempelvis med anonyma enkäter eller sociogram som analyserar kompisrelationerna i gruppen. Skolan kan ha en postlåda där eleverna kan lämna meddelanden om mobbing. Vissa skolor har även infört ett system där elever antingen med namn eller anonymt kan meddela om mobbing eller annat osakligt bemötande som de upplevt. Därtill ingår det i skolhälsovårdens regelbundna hälsoundersökningar att eleverna får frågor om deras erfarenheter och iakttagelser av mobbing.

6.2 Utredningssamtal

Ingripande i mobbing kräver **annorlunda åtgärder** än utredningen av andra konflikt-situationer i skolgemenskapen. Därför är det väsentligt att identifiera mobbing och särskilja den från andra komplicerade situationer. Centrala kriterier för mobbing är att den är återkommande och avsiktlig samt att mobbing har en negativ inverkan på den mobbades välbefinnande. Mobbing sammanhänger i typiska fall med maktutövning, det vill säga att parterna inte är jämnstarka sinsemellan, och då är det svårt för den mobbade att försvara sig. Oavsett mobbingens form (fysisk, verbal, indirekt, egendomsinriktad eller nätmobbing) ska situationen alltid utredas (se kapitel 1). Även om det inte är fråga om mobbing, kräver osakligt beteende alltid ingripande på det sätt som är lämpligt för situationen.

Utredning av mobbing handlar om att säkerställa skolans trygga studiemiljö och det är inte frivilligt för eleverna att delta i utredningen (till skillnad från individuell elevvård). Utredningssamtalet kan ordnas som ett fostrande samtal enligt lagen om grundläggande utbildning: när beteende som hotar den trygga studiemiljön upptäcks, bör skolan vidta åtgärder. En elev som med sitt beteende har äventyrat andras rätt till en trygg studiemiljö kan alltså åläggas att delta i ett fostrande samtal. Beslut om fostrande samtal kan fattas av skolans lärare eller rektor och samtalet ska registreras.¹⁰² Fostrande samtal som disciplinär åtgärd beskrivs i kapitel 3.5.

Utredningssamtalet genomförs enligt **skolans åtgärdsplan** som ingår i den skolspecifika elevvårdsplanen (se kapitel 3.2). Utredningen börjar med att den mobbade beskriver det inträffade: vilket slags mobbing handlar det om, när och var har den skett, vilka har varit inblandade i den och vilka fanns på plats när det skedde. Om det finns bevis gällande

102 Lagen om grundläggande utbildning 35 a § (1267/2013).

mobbingen, som meddelanden på sociala medier, e-post eller sms, ska de sparas. Den mobbade eleven måste förvissas om att vuxna ingriper i situationen och att målet med samtalet är att stärka hens trygghetskänsla. Ibland är det på sin plats för den vuxna som utreder mobbningsituationen att skaffa bakgrundsinformation om det inträffade genom att intervjua andra närvarande bland elever eller skolans personal.

Det rekommenderas att samtal med eleven som deltagit i mobbingen förs separat. Om mobbarna är flera, har det konstaterats vara bra praxis att föra enskilda samtal med var och en i snabb följd, så att det kommer som en överraskning för eleverna och för att de inblandade inte ska ha möjlighet att passa samman sina berättelser. Syftet med samtalet är att göra det klart för eleven att skolans vuxna känner till mobbingen, att den inte accepteras och att situationen följs upp framöver. Samtalets mål är att eleven ska förbinda sig till att omedelbart upphöra med mobbingen. Allt som avtalas under samtalet ska helst registreras. Om flera elever har deltagit i mobbingen, är det ändamålsenligt att också träffa dem i grupp. Syftet med det gemensamma samtalet är att tillsammans bekräfta de avtal som redan gjorts med de enskilda eleverna.

Fungerande **samarbete med vårdnadshavarna** kan vara till stor hjälp för att få mobbingen att upphöra. De kan för sin del inverka särskilt på unga barns sociala beteende. Elevens vårdnadshavare ska också informeras om utredningssamtal som förts med eleven. När hemmet kontaktas är det viktigt att ha tillräckliga uppgifter om det inträffade och att de olika parternas synpunkter har klarlagts. Det kan vara lämpligt att erbjuda såväl den mobbades som mobbarens vårdnadshavare möjlighet till ett enskilt samtal. Förutsättningen för att ett gemensamt samtal för de olika parternas vårdnadshavare ska lyckas kan vara att de alla önskar det. I vissa skolor kommer vårdnadshavarna till elever som deltagit i mobbing med i utredningen först i ett senare skede, när det har konstaterats att mobbingen inte upphör trots utredningssamtal eller skolans övriga metoder.

6.3 Uppföljning är nödvändigt

Eftersom ett av mobbingens särdrag är att den är **återkommande**, är systematisk uppföljning nödvändig för att den ska upphöra. Det bör fästas särskild uppmärksamhet vid elevernas kommunikation under såväl lektionerna som rasterna för att säkerställa att mobbingen inte längre förekommer. En bra rutin är att även be parternas vårdnadshavare följa upp läget och barnets välbefinnande på respektive håll. Det är viktigt att vårdnadshavarna omedelbart meddelar läraren eller rektorn om mobbingen fortsätter.

Det är bra att avtala **tidpunkterna** för uppföljningssamtalen redan under utredningssamtalet, så att parterna i mobbningsituationen är medvetna om att läget är under uppsikt. Även uppföljningssamtalen ska helst föras separat med den mobbade och mobbaren/mobbarna. Det kan anordnas **ett eller vid behov flera** uppföljningssamtal om mobbingen fortsätter. Vissa antimobbingsprogram innehåller gemensamma samtal med parterna som genomförs enligt olika principer och vid olika tidpunkter.

När den egentliga mobbingen har upphört är det viktigt att säkerställa **att den mobbade eleven inte blir ensam** och utanför gruppen. Eleven kan stödjas till exempel genom att stärka hela gruppens interna kommunikation eller genom att med **pedagogiska metoder** se till att eleven kommer med i gruppen på raster och i grupparbeten. Om det förekommer

mobbing i klassen, bör läraren inte låta eleverna själva bilda sammansättningar vid par- och grupparbeten, alltså inte låta dem använda gruppbildning för utfrysning som ofta är en del av mobbningen. Däremot kan läraren styra eleverna att arbeta tillsammans i olika sammansättningar genom att dela in dem i olika smågrupper eller arbetspar.

6.4 Registrering skapar rättssäkerhet

Skolan sköter myndighetsuppdrag som hör samman med utbildningsväsendet. **Registrering** av ärendets behandlingsfaser ingår i principerna för god förvaltning. Utbildningsanordnaren ansvarar för att hanteringen av personuppgifter i skolan görs på lagstadgat sätt. Utbildningsstyrelsen har sammanställt en handbok som i detalj beskriver offentligheten och sekretessen för dokument inom undervisningsväsendet¹⁰³.

Om utredningen av en mobbningsituation genomförs som fostrande samtal, ska samtalen registreras. Lagen kräver dock minimal registrering, vilket närmast innebär uppgift om att samtalet har förts.¹⁰⁴ Vid registrering av uppgifter som identifierar elever uppstår ett personregister; vid behandlingen av uppgifterna i registret tillämpas lagstiftningen som gäller dataskydd¹⁰⁵. Utbildningsanordnaren har motiverat skäl att upprätthålla register över eleverna och registret som bildas av mobbningens utredningssamtal är ett slags "underregister" till elevregistret som anknyter till anordnandet av utbildningen. I mobbningsituationer registrerar läraren och rektorn även besluten som gäller användning av andra disciplinära och ingripande åtgärder i enlighet med lagstiftningen om undervisning och dataskydd¹⁰⁶.

Om skolan använder något antimobbingsprogram, kan det omfatta vissa tillvägagångssätt som ger upphov till exempelvis **handlingar** som upprättas för det interna arbetet. Handlingarnas offentlighet bestäms enligt offentlighetslagen och deras arkivering enligt informationsstyrningsplanen som utbildningsanordnaren godkänt. Enligt offentlighetslagen är handlingar som utgångspunkt offentliga, men de kan även innehålla uppgifter som är sekretessbelagda. Eleven och vårdnadshavaren har som parter i ärendet rätt att ta del av uppgifter om sig själv i sekretessbelagda handlingar.¹⁰⁷ Om mobbningsärendet leder till anlitan av elevvårdstjänster, ska insatserna införas i tjänsternas egna register¹⁰⁸. Utredning av mobbningsituationer ger även upphov till handlingar som inte är offentliga och som gäller exempelvis elevens hälsotillstånd eller personliga förhållanden¹⁰⁹. Handlingar som upprättas över användning av disciplinära och ingripande åtgärder i mobbningsituationer är däremot som utgångspunkt offentliga uppgifter.

103 Offentlighet och informationshantering inom undervisningsväsendet. Handbok för skolor och läroanstalter. Guider och handböcker 2018:5b. Utbildningsstyrelsen. <https://www.opf.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/offentlighet-och-informationshantering-inom>.

104 Lagen om grundläggande utbildning 35 a § (1267/2013).

105 EU:s dataskyddsförordning (2016/679) och dataskyddslagen (1050/2018).

106 Lagen om grundläggande utbildning 36 a § (1267/2013), gymnasielagen (714/2018) 42 § och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 93 §.

107 Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) 5 § ja arkivlagen (831/1994) 8 §.

108 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 21 §.

109 Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) 24 § och lagen om grundläggande utbildning 40 § (642/2010).

6.5 Om mobbningen sker på nätet

Förebyggande av och ingripande i mobbning som sker på nätet genomförs enligt samma principer som i fall av traditionell mobbning. Det finns dock vissa särdrag för ingripande i nätmobbing som det är viktigt att ta hänsyn till (se kapitel 4).

Lärarna ska ingripa också i nätmobbing som sker under skoltid eller under aktiviteter i anknytning till skolan och där skolans elever är delaktiga. Om en lärare får vetskap om nätmobbing mellan en elev i skolan och en person utanför skolan, rekommenderas läraren att meddela det till elevens vårdnadshavare. Om rektorn eller en lärare får vetskap om verksamhet på nätet som kan uppfylla kännetecknen för exempelvis sexualbrott, är de skyldiga att anmäla saken till polisen¹¹⁰.

Var och en, även barn och unga, har **yttrandefrihet**. I yttrandefriheten ingår rätten att framföra, sprida och ta emot information, åsikter och andra meddelanden utan att någon i förväg hindrar detta.¹¹¹ Brev- och telefonhemligheten samt hemligheten i fråga om andra förtroliga meddelanden är okränkbar¹¹². Hemligheten i förtroliga meddelanden gäller också exempelvis textmeddelanden, WhatsApp-meddelanden, meddelanden i inboxen på Facebook och privatmeddelanden på Snapchat. Brev, samtal och andra förtroliga meddelanden får läsas endast av den som har lagstadgad rätt eller den berörda personens samtycke till det. Skolans personal får läsa offentliga uppdateringar på sociala medier utan elevens eller vårdnadshavarens samtycke. Skolans personal måste ha tillstånd av eleverna eller deras vårdnadshavare för att få läsa elevernas personliga meddelanden, som textmeddelanden, e-post och WhatsApp-meddelanden. En bra och snabb lösning är att eleven som tagit eller publicerat en bild eller video utan tillstånd själv raderar bilden eller videon från sin mobila enhet eller ber att det sociala mediets administration raderar den. Med tanke på vidare utredning av situationen är det bra att visa barnet hur det går att spara bevismaterial över nätmobbing för sig själv. Meddelanden, bilder och videoklipp kan sparas exempelvis genom att ta en skärmdump av dem.

Osakliga skrivelser, beteenden, foton och videor kan **rapporteras** till det sociala mediets administration av eleven själv, elevens vårdnadshavare, läraren eller en annan vuxen som har fått vetskap om saken. Det sociala mediets administration går igenom det rapporterade innehållet och användarkontot fall för fall och vid behov kontaktar rapportens behandlare också användaren som rapporten gäller. Rapportens inlämnarens identitet behandlas konfidentiellt.

Om innehållet konstateras **strida mot mediets regler**, kan rapporteringen leda till att innehållet avlägsnas eller att det ansvariga användarkontot stängs. De sociala medierna och administratörerna av spel och webbplatser samarbetar vid behov med polisen, så om webbplatsens interna administration inte tar bort innehållet eller korrigerar läget, kan kontakt med polisen i sista hand leda till att det kränkande innehållet avlägsnas.

Polisen är även närvarande på sociala medier. Det går att kontakta polisen och be om råd om sådant som inträffar på sociala medier. Nätpolisverksamheten är polisens förebyggande verksamhet. Nätpoliserna medverkar också i utredning av brott och informerar om viktiga

¹¹⁰ Barnskyddslagen (417/2007) 25 §.

¹¹¹ Finlands grundlag (731/1999) 12 § och FN:s konvention om barnets rättigheter 1989 artikel 13.

¹¹² Finlands grundlag (731/1999) 10 § och FN:s konvention om barnets rättigheter 1989 artikel 16.

och aktuella saker. Ett syfte med nätpolisverksamheten är även att göra tröskeln lägre för att kontakta polisen. Skolan kan också rådgöra med polisen om situationen ger orsak att göra en brottsanmälan. Polisen kan i sin undersökning använda lagstadgade tvångsmetoder, medräknat läsning av meddelanden.

6.6 Meddelande till vårdnadshavaren

I en god verksamhetskultur ingår att man överenskommer kring skolgemenskapens tillvägagångssätt för samarbete tillsammans med vårdnadshavarna. Samtidigt fastställs principerna för diskussion med hemmen och hur vårdnadshavarna kontaktas vid eventuella problemsituationer.

Inom den grundläggande utbildningen ska lärare och rektor meddela om **trakasserier, mobbning eller våld som skett i skolan eller under skolvägen** och som kommit till deras kännedom till vårdnadshavaren för den elev som gjort sig skyldig till detta och för den elev som utsatts för detta¹¹³. Vårdnadshavarna kan underrättas om vem som varit parter i mobbningssituationen och om eventuella påföljder som getts i situationen. Enligt det vi vet idag tar eleverna olika roller i mobbningssituationer som det ibland är svårt att gestalta från gemenskapens vuxenperspektiv. I synnerhet i situationer där upptäckt mobbning fortfarande är under utredning kan synen på de olika parternas roller vara oklar. Läraren visar sin yrkeskunskap genom att bevara sin objektivitet i samtal om saken med oroade vårdnadshavare.

Mobbning sker också på **fritiden och speciellt i fråga om nätmobbning** är det svårt att fastställa när mobbningen sker i skolan och när utanför skolan. Det rekommenderas att vårdnadshavarna meddelar läraren om deras barn utsatts för mobbning, så att även skolan kan fästa uppmärksamhet vid saken. Mobbning som sker på nätet behandlas i kapitel 4. Om en lärare får vetskap om nätmobbning mellan en elev i skolan och en person utanför skolan, rekommenderas läraren att meddela om detta till elevens vårdnadshavare.

6.7 Meddelande till myndigheterna

Särskilt i frågor som gäller elevernas säkerhet är det bra att planera samarbetet med myndigheter utanför skolan **redan innan problem** uppkommer. Åtgärderna i svåra situationer blir lättare om samarbetspartnerna är bekanta och båda känner varandras verksamhetskultur och tillvägagångssätt och då uppgiftsfördelningen är tydlig. Alla parter bör ha en enhetlig uppfattning om hur man agerar i problemsituationer såväl i som utanför skolan.

Det finns situationer där skolan inte lyckas få slut på mobbningen med sina tillgängliga metoder och behöver **utomstående hjälp**. Om till exempel en mobbade elevs vårdnadshavare inte är villiga att samarbeta och eleven fortsätter sitt beteende som äventyrar andras säkerhet, ska skolan bedöma behovet av barnskyddsåtgärder. Vid utredningen av en mobbningssituation får personalen ibland sådan information om elevens förhållanden, som kräver att en barnskyddsanmälan görs. Behovet av barnskydd ska utredas om ett barns behov av vård och omsorg, omständigheter som äventyrar barnets utveckling

113 Lagen om grundläggande utbildning 29 § (1267/2013).

eller eget beteende förutsätter det¹¹⁴. Anmälningsskyldigheterna till olika myndigheter, som barnskyddet, socialmyndigheterna eller polisen, beskrivs i kapitel 3.7.

I oklara situationer kan rektor, lärare eller expert inom elevvårdstjänsterna **konsultera** polisen eller barnskyddet så att barnet eller ungdomen inte går att identifiera i sammanhanget och be om deras syn på ifall situationen kräver en anmälan till polisen och/eller barnskyddet. Särskilt i allvarigare situationer har skolan dock rätt och i akuta situationer skyldighet att anmäla situationen till andra myndigheter såsom polisen.

6.8 Disciplinära och ingripande åtgärder vid mobbning

Den som deltar i undervisning har rätt till en studiemiljö där det råder arbetsro och där var och en känner sig trygg. Ett bra arbetsklimat skapas med hjälp av pedagogiska lösningar, insikter i gruppdynamik samt förstärkning av en förtroendefull och omsorgsfull atmosfär. Arbetsron och störningar i den, bland annat mobbning, kan påverkas med många metoder i skolan, som utveckling av en gemensam verksamhetskultur, undervisning av emotionella och kommunikativa färdigheter samt avtalande om gemensamma ordningsregler (se kapitlen 5.1, 5.2 och 3.4).

Ibland **får man inte mobbningen att upphöra** genom att ordna systematiska uppföljnings-samtal eller genom att bjuda in föräldrarna att diskutera saken. Skolan ska ha beredskap även för andra slags åtgärder och disciplinära metoder för att ingripa i såväl mobbning som enstaka osakliga handlingar. Skollagstiftningen erbjuder skolorna flera metoder för att ingripa i oönskat beteende. De omfattar olika grader från lindrigare ingripande åtgärder till egentliga disciplinära straff. Centrala disciplinära och ingripande metoder som lämpar sig för mobbningsituationer beskrivs i kapitel 3.5.

6.9 Ändringar i undervisningsarrangemangen

Rektorn kan av pedagogiska eller säkerhetsmässiga skäl ändra elevernas klass- eller gruppindelning, om det inte annars går att genomföra undervisning enligt läroplanen. Ändringen kan vara **tillfällig eller bestående**. Ändring av undervisningsarrangemang kan inte användas som en straffmetod. En elev kan exempelvis inte som straff isoleras från sin grupp eller åläggas att studera hemma. I akuta situationer kan det vara motiverat att flytta eleven att studera i en annan undervisningsgrupp för att lugna läget och garantera säkerheten. Det kan också vara befogat att överväga tillfälliga arrangemang för att se till säkerheten under rasterna. Elevernas umgänge under rasterna kan styras exempelvis genom att eleverna har rast vid olika tider eller på olika områden av skolgården.

6.10 Skolbyte

Enligt 6 § i lagen om grundläggande utbildning kan kommunen **av grundad anledning som har samband med undervisningen** byta plats för undervisningen utan att ändra på

114 Barnskyddslagen 25 § (88/2010).

undervisningsspråket. Byte av undervisningsplats kan komma ifråga även av anledningar som har **samband med eleven**. Skolbyte som görs av anledning som har samband med eleven förutsätter, i mån av möjlighet, samförstånd med elevens vårdnadshavare.¹¹⁵ Det finns ingen rättspraxis för att flytta en elev som gjort sig skyldig till mobbning till en annan skola. Byte av skola kan inte betraktas som en rekommenderad åtgärd, men det kan tillämpas i enskilda fall som en sista utväg. Byte av skola för en elev som gjort sig skyldig till mobbning kan övervägas, om alla disciplinära och elevvårdens metoder och stödåtgärder har tagits i bruk, men elevens beteende inte ändras på önskat sätt.

6.11 Elevvårdstjänster som stöd för eleven

Ibland behövs hjälp från elevvårdstjänster i stället för eller utöver ingripande eller disciplinära åtgärder i mobbningsituationer. Att bli mobbad och att mobba andra utgör båda särpräglade allvarliga risker för barnets eller den ungas utveckling. Studerande som är parter i mobbnings-, trakasserier- eller våldssituationer har **rätt till den elevvård de behöver**. Eleverna har tillgång till skol- och studerandehälsovårdens tjänster samt psykolog- och kuratorstjänster.

Det är skolans uppgift att informera eleverna och deras vårdnadshavare om deras rätt till elevvårdstjänster också i olika problemsituationer. Utbildningsanordnaren ansvarar för att eleverna och deras vårdnadshavare får information om elevvården som skolan och dess elever har tillgång till¹¹⁶. Om en anställd vid skolan eller inom elevvården bedömer att en elev behöver elevvårdens psykolog- eller kuratorstjänster, ska den anställda tillsammans med eleven **utan dröjsmål** kontakta dem. Samtidigt ska psykologen eller kuratorn få de **uppgifter som behövs för bedömning av stödbehovet**. Kontakten kan grunda sig på ett behov orsakat av såväl studiesvårigheter som sociala eller psykiska svårigheter¹¹⁷.

Med samtycke av eleven eller vårdnadshavaren kan behovet av elevvårdstöd som mobbningsituationen orsakar behandlas i en sektorsövergripande expertgrupp¹¹⁸. Inom den grundläggande utbildningen ska utbildningsanordnaren se till att nödvändig elevvård ordnas för en elev som påförts ett disciplinärt straff eller förvägrats rätt att delta i undervisningen¹¹⁹. Individuell elevvård och dess tillvägagångssätt beskrivs närmare i kapitel 5.3.

6.12 Mobbning kan vara ett brott

Det finns situationer där mobbningen av en elev är så **allvarlig eller långvarig** att den uppfyller kännetecknen för brott. Vid misstanke om brott kan polisen rådfrågas om saken. För att ett brott ska kunna konstateras, krävs i praktiken bevis eller vittnen över det inträffade.

Alla som medverkat i mobbningen kan vara skyldiga till brott. Även att fungera som

115 Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om utbildning 86/1997.

116 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 11 §.

117 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 16 §.

118 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 14 §.

119 Lagen om grundläggande utbildning 36 h § (1267/2013).

mobbarens **medbrottsling, medlöpare eller uppviglare** är straffbara gärningar. Exempel på detta är situationer där en elev slår den mobbade medan en annan håller fast hen eller en annan elev uppmanar eller uppviglar på något annat sätt mobbaren att mobba¹²⁰.

Mobbning kan uppfylla kännetecknen för många olika brott. Brotsrubriceringarna behandlas i kapitel 3.6. Diskussion om mobbning som brott och om att elevens egna handlingar i mobbningsituationer kan vara straffbara hjälper eleverna att förstå vilken allvarlig sak mobbning i själva verket är.

120 Salmivalli, C., Pöyhönen, V. och Kaukiainen, A. (2018). KiVa Koulu: Opettajan opas alakoulun 4. luokalle. Turun yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksesta käytäntöön -julkaisusarja, 3.

7 ANVISNINGAR TILL YRKESPERSONER, ELEVER OCH VÅRDNADSHAVARE

Alla som arbetar med elever i skolan samt de myndigheter och anställda som ansvarar för elevvårdstjänsterna ska i sina uppgifter främja elevernas och skolgemenskapens välbefinnande¹²¹. Detta innebär att medverka i förebyggande arbete och skyldighet att ingripa i osakligt beteende och problemsituationer när de upptäcks. Ansvaret för att trygga den psykiska, sociala och fysiska säkerheten och skydda de studerande ligger i första hand på läroanstaltens personal. Alla medlemmar i skolgemenskapen kan med sin verksamhet främja barnens och de ungas trygghet och välbefinnande genom att aktivt agera för att bekämpa mobbning.

Varje anställd vid skolan som har upptäckt eller fått kännedom om mobbning ska se till att saken omedelbart börjar utredas. Ingripande i mobbning ingår i undervisnings- och elevvårdspersonalens **tjänsteansvar**. Brott mot tjänsteansvaret kan leda till straffrättsligt ansvar, skadeståndsansvar och arbetsgivaren kan exempelvis ge den anställda en varning eller säga upp tjänsteförhållandet¹²². För att skolan ska kunna sköta det förebyggande arbetet samt se till elevernas säkerhet är det viktigt att personalen är medveten om myndigheternas samarbetskyldigheter enligt olika lagar och om sin rätt att överlämna eller få sekretessbelagda uppgifter (se kapitel 3.7).

Tjänsteansvaret innebär även att skolans personal ska **uppträda korrekt mot eleverna**. Tjänsteinnehavarna ska i sina uppgifter handla opartiskt och uppträda så som deras ställning och uppgift förutsätter¹²³. Uppförandekravet framhävs ytterligare i lärarens ställning som fostrare och undervisare samt rollmodell för eleverna. Om någon i skolans personal misstänks för mobbning, är det särskilt viktigt att utan dröjsmål ingripa i det inträffade. Om mobbningen konstateras fortsätta eller om det är ett allvarligt fall, fattas nödvändiga beslut om tjänsteförhållandet. Om skolan misstänker att mobbningen uppfyller kännetecknen för ett brott, ska skolan polisanmäla saken. Skolans antimobbningsplan ska beakta tillvägagångssätt vid interaktionen såväl mellan elever som mellan elever och vuxna i skolan (se kapitel 3.2).

Nedan beskrivs ansvaren för yrkespersoner som arbetar i skolan samt elevers och vårdnadshavares rättigheter och skyldighet i antimobbningsarbetet i **exemplifierande syfte**.

7.1 Utbildningsanordnaren

Utbildningsanordnaren ansvarar generellt för säkerheten och lagenligheten i verksamheten vid skolorna den upprätthåller. Utbildningsanordnaren ansvarar för att likabehandling av eleverna uppnås och för att gemensamma verksamhetsmodeller utvecklas på anordnarnivå. Ansvaret innebär uppföljning, styrning och övervakning av skolornas verksamhet (medräknat välbefinnande och säkerhet) och ingripande i eventuella missförhållanden.

121 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 4 §.

122 Lagen om kommunala tjänsteinnehavare (304/2003) 35 § och 41 §.

123 Lagen om kommunala tjänsteinnehavare (304/2003) 17 §.

I antimobbningsarbetet ansvarar utbildningsanordnaren för att:

- skolorna följer **lagstiftningen** (till exempel elevernas rätt till en trygg studiemiljö) och att verksamhetens lagenlighet **övervakas**
- skolorna **förebygger** mobbning, **ingriper** i mobbning som upptäcks och **följer upp** åtgärdernas inverkan
- lagstadgade **grupper** (till exempel styrgruppen för elevvården och skolspecifika elevvårds-grupper) har tillsatts och medlemmarna i dem har utsetts
- lagstadgade **planer och stadgor** (till exempel läroplaner, välfärdsplan för barn och unga, skolspecifika elevvårdsplaner inklusive antimobbningsplanen, jämställdhetsplanen, likabehandlingsplanen och ordningsreglerna) har godkänts, de motsvarar bestämmelserna och är uppdaterade och genomförandet av dem uppföljs
- elevvården **ordnas och dess genomförande och effekter bedöms** genom **samarbete** mellan undervisningsväsendet och social- och hälsovårdsväsendet
- man deltar i **extern utvärdering** av elevvården och utför **egenkontroll** av elevvården som helhet i samarbete mellan undervisningsväsendet och social- och hälsovårdsväsendet
- skolgemenskapens och studiemiljöns **sundhet och säkerhet undersöks** mångprofessionellt, iakttagna brister avhjälpas, utvecklingsbehovens åtgärdande följs upp och rapporteras. Vid undersökningen kartläggs också förekomsten av mobbning i skolan.
- personalen erbjuds tillräcklig **utbildning och introduktion** (till exempel i antimobbningsarbete samt i sociala medier och digitala spel som eleverna använder)
- skolan vid behov erbjuds **stöd** för att utreda enskilda mobbningsfall
- skolorna får anvisningar för hur mobbningsfall ska **registreras** och registren arkiveras enligt informationsstyrningsplanen.

7.2 Rektorn

Rektorn ansvarar för utvecklingen av skolans verksamhets- och säkerhetskultur samt som en del av det för studiemiljöns säkerhet och välbefinnande. Rektorn är chef för lärarna och de övriga anställda vid skolan samt är representant för arbetsgivaren. Ansvaret innebär introduktion, ledning och tillsyn av personalen samt ingripande i problem som upptäcks.

I antimobbningsarbetet ansvarar rektorn för att:

- elevernas **rätt till en trygg och säker studiemiljö förverkligas**
- skolan **förebygger** mobbning, **ingriper** i mobbning som upptäcks och **följer upp** åtgärdernas inverkan
- skolspecifika **planer** och stadgor (till exempel läroplanen, elevvårdsplanen inklusive antimobbningsplanen, jämställdhetsplanen, likabehandlingsplanen och ordningsreglerna) har gjorts med beaktande av delaktighet och att de uppdateras regelbundet
- den skolspecifika **elevvårdsgruppen** har tillsatts och dess medlemmar utnämns
- **gemensam och individuell elevvård** ordnas enligt lagstiftningen
- skolgemenskapens och studiemiljöns **sundhet och säkerhet undersöks** mångprofessionellt, iakttagna brister avhjälpas, utvecklingsbehovens åtgärdande följs upp och rapporteras. Vid undersökningen kartläggs också förekomsten av mobbning i skolan.
- personalen ges tillräcklig **utbildning och introduktion** (till exempel i antimobbningsarbete samt i sociala medier och digitala spel som eleverna använder)
- elevernas och vårdnadshavarnas delaktighet i det gemensamma arbetet säkerställs och de **informerar** om antimobbningsarbetet

- trakasserier, mobbning eller våld som kommit till kännedom inom den grundläggande utbildningen och som skett i skolan eller under skolvägen **meddelas** till vårdnadshavarna för eleven som gjort sig skyldig till det och för eleven som blivit utsatt för det
- det vid behov görs en **anmälan till barnskyddet och/eller polisen** om eleven i enlighet med barnskyddslagen
- den som utsatts för mobbning och den som gjort sig skyldig till det vid behov **hänvisas** till elevvårdens psykolog- och kuratorstjänster eller till skol- eller studerandehälsovårdens tjänster.

7.3 Läraren

Läraren ger undervisning, fostran och handledning i enlighet med läroplanen. Lärarens uppgift är att som helhet ansvara för de elever, den klass eller grupp som hen tilldelats. Läraren ansvarar för säkerheten och välbefinnandet, arbetsro och den goda atmosfären i sin undervisningsgrupp. Läraren bidrar även för sin del till att främja skolgemenskapens välbefinnande. Läraren ska följa och stödja varje elevs individuella lärande och välbefinnande.

I antimobbningsarbetet ska läraren:

- ansvara för att elevernas **rätt till en trygg och säker studiemiljö förverkligas**
- ansvara för att mobbning **förebyggs** i gruppen, det **ingrips** i mobbning som upptäcks och åtgärdernas inverkan **följs upp**
- skapa en trygg och lugn **atmosfär** i undervisningssituationerna, med pedagogiska metoder motarbeta mobbning samt inom ramen för undervisningen öva emotionella och kommunikativa färdigheter med eleverna
- känna sina elever och iaktta **förändringar** som sker i deras lärande och välbefinnande eller i interaktionen inom gruppen
- vara insatt i miljöer i sociala medier och digitala spel som eleverna använder och i **nätmobbnings** särdrag samt ingripa i mobbning som sker på nätet när hen får veta om nätmobbing i skolan
- delta i beredningen av skolans **elevvårdsplan** (inklusive antimobbningsplanen) samt **sätta sig in i och förbinda sig** till riktlinjerna i den
- **delta i arbetet** inom skolans **elevvårdsgrupp** enligt situationen i den egna undervisningsgruppen
- kontakta **vårdnadshavarna** om hen är oroad över deras minderåriga barn
- inom den grundläggande utbildningen **meddela** trakasserier, mobbning eller våld som skett i skolan eller under skolvägen som hen fått vetskap om till vårdnadshavaren för den elev som gjort sig skyldig till det och för den elev som utsatts för det
- meddela elevens vårdnadshavare om mobbning som skett på nätet
- vid behov göra en **anmälan till barnskyddet och/eller polisen** om barnet i enlighet med barnskyddslagen
- enligt lagen kunna **konsultera** elevvårdstjänsternas yrkespersoner om elevens behov av individuell elevvård
- enligt sin skyldighet (tillsammans med eleven) kontakta **elevvårdens psykolog eller kurator** om hen konstaterar behov av tjänsterna samt oberoende av sekretessbestämmelserna lämna ut uppgifter som behövs för att bedöma stödbehovet
- hänvisa eleven att använda **skol- och studerandehälsovårdens tjänster** enligt behov

- se till att det finns nödvändig **sakkunskap** vid utredning av mobbningsituationer och övervägande av åtgärder. I det här fallet kräver medverkan av experter från elevvårdstjänsterna inte elevens eller vårdnadshavarens samtycke
- vid behov sammankalla en sektorsövergripande **expertgrupp** för att bedöma behovet av individuellt elevvårdsstöd (förutsatt att sammansättningen bestäms utifrån det enskilda fallet och samtycke fås)
- ta hänsyn till studerandens eventuella behov av stöd och handledning i den **personliga utvecklingsplanen för kunnandet (PUK)** som görs upp i början av studierna inom yrkesutbildningen.

7.4 Elevvårdsgruppen

Den skolspecifika elevvårdsgruppen ansvarar för planeringen, utvecklingen, genomförandet och utvärderingen av skolans elevvård. Gruppen ska alltid vara sektorsövergripande. I elevvårdsgruppen behandlas ärenden på ett allmänt och gemensamt plan så att arbetet är inriktat på grupper, klasser, gemenskapen och studiemiljön.

I antimobbningsarbetet ska elevvårdsgruppen:

- skapa **strukturer och tillvägagångssätt för gemenskapsfrämjande och förebyggande arbete** och besluta om nödvändig **arbets- och ansvarsfördelning** för detta i elevvårdsgruppen och skolgemenskapen
- säkerställa att eleverna och vårdnadshavarna är **delaktiga** i elevvårdsgruppens verksamhet
- bereda och uppdatera **skolans elevvårdsplan** och övriga planer som gäller elevvården och olika problemsituationer, däribland antimobbningsplanen
- **sammanställa information** om skolgemenskapens säkerhet och välbefinnande (bl.a. förekomsten av mobbning) från olika källor
- **följa upp och evaluera läget för säkerheten och välbefinnandet** i gemenskapen och grupperna samt effekterna av det gemensamma arbetet för välbefinnande
- kartlägga den gemensamma elevvårdens **centrala samarbetspartner** och säkerställa deras delaktighet i gruppens arbete enligt behov
- **höra experter** vid behov
- **informera** om elevvården (inklusive antimobbningsplanen), dess arbetssätt och rutiner för eleverna, vårdnadshavarna, skolans personal och samarbetspartner
- utveckla och utvärdera **elevvårdsgruppens egna arbetssätt**.

7.5 Experterna inom elevvårdstjänsterna

Psykologerna, kuratorerna, hälsovårdarna och läkarna inom elevvården har till uppgift att utföra både gemensamt och individuellt elevvårdsarbete. Psykolog- och kuratorstjänsterna stödjer elevernas lärande och välbefinnande samt de sociala och psykiska förmågorna. Skolhälsovården främjar elevernas sunda fysiska och psykiska uppväxt och utveckling och deras välbefinnande och studiefärdigheter. Studerandehälsovårdens tjänster omfattar därtill sjukvårdstjänster samt mental- och missbrukarvårdstjänster.

I antimobbningsarbetet ska experterna inom elevvårdstjänsterna:

- genomföra **förebyggande och gemensamt arbete** på grupp- och skolnivå
- **informera** eleverna, vårdnadshavarna och skolans personal om sitt arbete, sina kontaktuppgifter och när de är anträffbara
- delta i beredningen av skolans **elevvårdsplan** som även innefattar **antimobbningsplanen**
- inom skol- och studerandehälsovården genomföra regelbundna **hälsoundersökningar** av alla elever och i samband med undersökningarna diskutera med dem om deras upplevelser av mobbning, hålla **öppna mottagningar** samt vid behov ordna nya besök för **ytterligare undersökning eller uppföljning**
- erbjuda eleven möjlighet till **individuellt samtal med psykolog eller kurator** inom tidsfristerna fastställda i lagen om elev- och studerandevård
- bedöma och ta hänsyn till elevens **självständiga ställning** inom den individuella elevvården enligt elevens ålder och utvecklingsnivå
- vid behov **hänvisa** eleven till andra elevvårdstjänster eller annan verksamhet som stödjer barn och unga med särskilda stödbehov
- med sin sakkunskap delta i **utredning av, ingripande i och uppföljning av** mobbningsfall i samarbete med undervisningspersonalen och ge stöd och hjälp i situationen samt vid behov hänvisa eleven till stöd utanför skolan enligt hens individuella behov
- erbjuda elevvårdens övriga aktörer (inklusive lärarna) **konsultativt stöd** för att bedöma behovet av individuell elevvård och för att stödja eleven
- **samarbeta med vårdnadshavarna och aktörer utanför skolan** (social- och hälsovården, specialistsjukvården, polisen, ungdomsarbetet och så vidare)
- vid behov göra en **anmälan till barnskyddet och/eller polisen** om eleven i enlighet med barnskyddslagen.

7.6 Elevens rättigheter, ansvar och skyldigheter

Vars och ens agerande påverkar också andras upplevelse av välbefinnande och trygghet i skolan. Eleverna ska uppträda korrekt och utan att mobba andra samt undvika aktiviteter som kan äventyra säkerheten eller hälsan för andra i studiemiljön¹²⁴. Eleverna ska veta hur mobbning förebyggs, hur den egna skolan ingriper i den och hur de kan delta i verksamheten mot mobbning. De ska informeras om hur de känner igen mobbning, av vem de får hjälp om de blir mobbade samt om att de har rätt till elevvårdstjänster.

Eleven kan tänka på följande:

- Delta i att skapa en skolgemenskap där alla mår bra. Var en **schysst kompis** och om du ser mobbning, visa ditt stöd till den mobbade till exempel genom att ta med den som blir ensam i gruppen.
- **Om någon mobbar dig, meddela genast** en vuxen i skolan, så att hen kan ingripa i situationen.
- Meddela också **mobbning som du lägger märke till**, fastän den inte riktar sig mot dig själv.
- **Berätta vad som hände** i situationen och vem som var på plats.
- Berätta också om du har mött mobbning **på nätet** och spara eventuella bevis, till exempel textmeddelanden, e-postmeddelanden eller meddelanden på sociala medier.

¹²⁴ Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) 35 §, gymnasielagen (714/2018) 30 § och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 4 §.

- Det går också att rapportera mobbning genom att skicka till exempel ett **meddelande på sociala medier**.
- **Delta** i utvecklandet av skolans olika planer och regler alltid när du har möjlighet till det.
- **Använd din rätt till psykolog- och kuratorstjänster samt skol- och studerandehälsovård** när du behöver stöd. Samtalen sker i förtroende och dina önskemål och åsikter tas i beaktande.

7.7 Vårdnadshavarens rättigheter, ansvar och skyldigheter

Vid ordnandet av undervisning och fostran samarbetar skolan med vårdnadshavarna¹²⁵. Inom elevvården har en minderårig elev, i enlighet med sin ålder och utvecklingsnivå en självständig ställning i relation till sina vårdnadshavare¹²⁶. Vårdnadshavaren har en central roll i att trygga en bra uppväxt och utveckling för barn och unga utanför skoldagen. Vårdnadshavaren är också den som känner sitt barn bäst. Skolan i sin tur ansvarar för elevernas undervisning och fostran under skoldagen och som medlemmar i skolgemenskapen. Samarbetet med vårdnadshavarna är av avgörande betydelse även i förebyggandet och identifieringen av mobbning samt i ingripandet i mobbningsituationer.

Vårdnadshavarna ska trygga barnets balanserade utveckling och välfärd enligt barnets individuella behov och önskemål samt ge barnet den tillsyn och omsorg som behövs med hänsyn till barnets ålder och utvecklingsnivå. Man ska sträva efter att ge barnet en trygg och stimulerande uppväxtmiljö samt en utbildning som motsvarar barnets anlag och önskemål. Barnet bör uppfostras så att hen får förståelse, trygghet och ömhet. Barnet ska skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, försumlig behandling eller utnyttjande. Barnet får inte agas eller utsättas för annan kränkande behandling.¹²⁷

Särskilt i mobbningsituationer erbjuder elevvårdstjänsterna sin sakkunskap även till vårdnadshavarna. Såväl den mobbade eleven som den som mobbar andra behöver ofta båda två stöd för sitt växande och sin utveckling.

Vårdnadshavaren kan tänka på följande:

- Var uppmärksam på **förändringar** som sker i ditt barns känslolägen eller beteende.
- Om du upptäcker eller får vetskap om mobbning i skolan som riktar sig mot ditt eget eller andra barn, **meddela** omedelbart om detta till skolan.
- Du kan även meddela om **mobbning som skett på fritiden**, om du bedömer att saken påverkar barnets skolgång.
- **Samtala med** ditt barn om mobbning och dess olika former samt om hans kompisrelationer i skolan, på fritiden och i digitala miljöer.
- **Bekanta dig med digitala miljöer och sociala medier** som ditt barn använder.
- **Öva** mediefärdigheter och rimlig användning av nätet och appar tillsammans med barnet och **begränsa** vid behov användningen av dem.
- Inom den grundläggande utbildningen **ska läraren eller rektorn meddela** trakasserier, mobbning eller våld som skett i skolan eller under skolvägen och som de fått vetskap om till vårdnadshavarna för den elev **som gjort sig skyldig** till det och för den elev **som utsatts** för det.

125 Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) 3 §, gymnasielagen (714/2018) 31 § och lagen om yrkesutbildning (531/2017) 124 §.

126 Lagen om elev- och studerandevård (1287/2013) 18 §.

127 Lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt 1 § (190/2019).

- Ditt barn har **rätt till psykolog- och kuratorstjänster samt skol- och studerandehälsovård**. Experterna inom elevvården ger handledning också till vårdnadshavare.
- Om mobbningen leder till **disciplinära eller ingripande åtgärder eller har straffrättsliga följder**, iakttas de förfaringssätt som förutsätts i lagen gällande hörande av dem som ärendet berör och information till vårdnadshavarna.

Bilaga 1 Informationskällor om skolgemenskapens välbefinnande och säkerhet

I Finland har förekomsten av mobbning följts upp längst inom ramen för Institutet för hälsa och välfärds, alltså THL:s, **enkät Hälsa i skolan**. Med enkäten insamlas uppföljningsinformation om barns och ungas välbefinnande, hälsa, skolgång och studier, delaktighet och mottagande av hjälp. Enkäten utförs vart annat år bland eleverna i grundskolans åttonde och nionde årskurs samt första och andra årets studerande vid gymnasier och yrkesläroanstalterna. År 2017 utvidgades enkäten till att också omfatta eleverna i grundskolans fjärde och femte årskurs samt deras vårdnadshavare.¹²⁸

Utöver de skolspecifika resultaten får skolorna en resultatsammanfattning gällande elev- och studerandevårdens centrala indikatorer. I sammanfattningen ingår totalt 45 indikatorer från de olika utbildningsstadierna. Förutom de landsomfattande resultaten finns enkätens resultat även tillgängliga enligt region (regionförvaltningsverkets område, landskap och kommun). Det går till exempel att jämföra skolspecifika resultat med hela kommunens eller hela landets resultat.¹²⁹

TEAviisari är en webbtjänst för att jämföra information om hälsofrämjande. Den innehåller helheter om främjande av välbefinnande och hälsa inom den grundläggande utbildningen, gymnasiet och yrkesutbildningen, vilka beskriver skolornas och läroanstaltens verksamhet för att främja välbefinnande, hälsa, säkerhet och gemenskap. Materialet baserar sig på Institutet för hälsa och välfärds och Utbildningsstyrelsens gemensamma datainsamling som genomförs vart annat år växelvis inom den grundläggande utbildningen respektive andra stadiet (gymnasiet och yrkesutbildningen). Datainsamlingsformuläret skickas till rektorerna med önskan att det ifylls tillsammans med elevvårdsguppen. Resultaten publiceras på TEAviisaris webbplats (www.teaviisari.fi). Läroanstalter, kommuner och regioner kan använda informationen för att planera, utveckla och utvärdera sin verksamhet i relation till andra och hela landet.¹³⁰

Kontrollen av studiemiljöns sundhet och säkerhet samt gemenskapens välbefinnande är lagstadgad och ska utföras i skolor och läroanstalter med tre års mellanrum¹³¹. Kontrollen omfattar utöver miljöns sundhet och säkerhet också en uppföljning av gemenskapens psykosociala välbefinnande, medräknat förekomsten av mobbning och metoder för att ingripa i den. Insatserna för att avhjälpa de brister som konstaterats vid kontrollen ska

128 Enkäten Hälsa i skolan 2019. Institutet för hälsa och välfärd. <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-expertarbete/befolkningsundersokningar/enkaten-halsa-i-skolan> och Enkäten Hälsa i skolan 2019. Forskningsresultat. Institutet för hälsa och välfärd. <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-expertarbete/befolkningsundersokningar/enkaten-halsa-i-skolan/resultat-av-enkaten-halsa-i-skolan>.

129 Enkäten Hälsa i skolan 2019. Institutet för hälsa och välfärd. <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-expertarbete/befolkningsundersokningar/enkaten-halsa-i-skolan> och Enkäten Hälsa i skolan 2019. Forskningsresultat. Institutet för hälsa och välfärd. <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-expertarbete/befolkningsundersokningar/enkaten-halsa-i-skolan/resultat-av-enkaten-halsa-i-skolan>.

130 TEAviisari. Institutet för hälsa och välfärd. <https://teaviisari.fi/teaviisari/sv/index?>, www.teaviisari.fi/perusopetus och www.teaviisari.fi/lukio-ja-ammattilinen-koulutus.

131 Hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010) 16 och 17 §.

följas upp årligen¹³². Granskningen gällande studiemiljöns sundhet och säkerhet ska göras i samarbete med skolan och dess elever, skol- eller studerandehälsovården, hälsovårdsinspektören, personalens företagshälsovård och arbetarskyddspersonalen samt vid behov med andra sakkunniga. Utgående från granskningens resultat överenskommer man om nödvändiga åtgärder, ansvarsfördelning och uppföljning. Institutet för hälsa och välfärd har publicerat en handbok till stöd för den ovan beskrivna granskningen.¹³³

Skol- och studerandehälsovårdens hälsoundersökningar ger information om såväl enskilda elevers välbefinnande som gruppens och skol- och läroanstaltsgemenskapens tillstånd och stödbehov¹³⁴. I skol- och studerandehälsovårdens hälsoundersökningar får eleverna frågor om mobbning som de eventuellt mött, vilket är viktigt med tanke på såväl det förebyggande arbetet som ingripande i mobbningssituationer. De nationella blanketterna för förhandsuppgifter (THL) inför den omfattande hälsoundersökningen i årskurs fem respektive åtta innehåller frågor till alla elever om deras eventuella erfarenheter av mobbning i olika miljöer (skolan, hemmet, fritiden, nätet och så vidare). Elevernas vårdnadshavare får frågor om mobbning i samband med alla omfattande hälsoundersökningar, det vill säga i årskurs ett, fem och åtta. Informationen från hälsoundersökningarna kan analyseras specifikt för grupper, årskurser, skolan eller läroanstaltens enheter.¹³⁵

Uppföljningen av mobbning som sker i skolan är i bästa fall ett långsiktigt, systematiskt och regelbundet återkommande arbete som visar läget för skolsamfundets och elevernas välbefinnande även på ett mera allmängiltigt plan. Uppdaterad uppföljningsinformation synliggör eventuella förändringar och utvecklingsbehov i skolans säkerhet samt möjliggör även tidigt ingripande och snabb reaktion i problemsituationer. Det lönar sig att samla och kombinera information om skolans trygghet och säkerhet från olika källor för att få en heltäckande bild av läget. Uppgifter från studerande och vårdnadshavare samt personalens och samarbetspartners synpunkter är värdefulla för att komplettera helhetsbilden.

SE OCKSÅ:

Koulupsykologipalvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita – tuloksia perusopetuksen opiskeluhuollon seurannasta 2018. Tutkimuksesta tiiviisti 5/2019. Institutet för hälsa och välfärd. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137541>.

Koulukuraattoripalvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita – tuloksia perusopetuksen opiskeluhuollon seurannasta 2018. Tutkimuksesta tiiviisti 4/2019. Institutet för hälsa och välfärd. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137540>.

”Meillä ei toistaiseksi ole järjestetty tätä lain vaatimalla tavalla.” – opiskeluhuollon seurannan tuloksia kuraattoryöstä toisen asteen oppilaitoksissa. Tutkimuksesta tiiviisti 55/2019. Institutet för hälsa och välfärd. <https://www.julkari.fi/handle/10024/139066>.

Utvärdering av arbetsro och en trygg lärmiljö inom grundläggande utbildning och gymnasieutbildning. Nationella centret för utbildningsutvärdering. Publikationer 6/2018. https://karvi.fi/app/uploads/2018/04/KARVI_0618.pdf. Svensk sammanfattning: https://karvi.fi/app/uploads/2018/03/Sammandrag_0618.pdf.

”Yksi psykologi ei voi tehdä kolmen psykologin työtä.” – opiskeluhuollon seurannan tuloksia psykologityöstä toisen asteen oppilaitoksissa. Tutkimuksesta tiiviisti 54/2019. Institutet för hälsa och välfärd. <https://www.julkari.fi/handle/10024/139065>.

132 Statsrådets förordning om rådgivningsverksamhet, skol- och studerandehälsovård samt förebyggande mun- och tandvård för barn och unga (338/2011) 12 §.

133 Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos: Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen. Ohjaukset 7/2015. Terveystieteiden tutkimuskeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-505-9>.

134 Statsrådets förordning om rådgivningsverksamhet, skol- och studerandehälsovård samt förebyggande mun- och tandvård för barn och unga (338/2011) 7 §.

135 Laaja terveystarkastus: Ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. Opas 22/2012. Terveystieteiden tutkimuskeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-708-0>.

Bilaga 2 Exempel på sociala medier och digitala spel ur mobbningsperspektiv

Nedan beskrivs sociala medier och digitala spel som barn och unga använde mest 2019 i **exemplifierande syfte**, med fokus på deras särdrag ur mobbningssynvinkel. Utöver åldersgränserna som ges i förteckningen, kan barn yngre än åldersgränsen använda en del av tjänsterna med samtycke av sin vårdnadshavare. Dagens digitala applikationer utvecklas i snabb takt och det lanseras fortlöpande nya tjänster. Det ska dock observeras att sociala medier och digitala spel även ger barn många användningsmöjligheter som stödjer välbefinnande, lärande och vänskapsrelationer.

De populäraste tjänsterna på sociala medier bland ungdomar 2019

<https://wordpress.ebrand.fi/somejanuoret2019/>

YOUTUBE

Åldersgräns 13 år

Åldersgränsen är 13 år, men tjänsten kan användas utan registrering. Till och med små barn kan titta på videor på YouTube utan att registrera sig.

YouTube är en reklamfinansierad videotjänst som är gratis för användarna. Användarna kan själva ladda upp videor i tjänsten eller titta på andra användares innehåll och prenumerera på deras kanaler. Videor kan laddas upp i tjänsten antingen privat eller offentligt. Användarna kan välja en egen pseudonym.

Videorna i tjänsten kan kommenteras, om användaren som publicerat videon tillåter kommentering. Populära videor får ofta många kommentarer. För att bara titta på videor behövs ingen registrering i tjänsten. För att kunna kommentera videor måste användaren registrera sig i tjänsten.

En del av innehållet är dolt av ett åldersgränsskydd. Användaren måste registrera sig i tjänsten som minst 18-årig för att kunna se innehåll avsett för vuxna. Det går att ange sin ålder falskt utan bevis, här liksom i andra sociala medier.

YouTube Kids-tjänsten är riktad till 3–12-åringar. Där kan föräldrarna välja vilka kanaler och videor barnen kan se. Därtill går det att blockera vissa kanaler och videor och dölja sökfunktionen. Användningstiden kan begränsas och appen talar om för barnet när tiden är slut.

WHATSAPP

Åldersgräns 16 år

WhatsApp är en kommunikationsapp med vilken användarna gratis kan sända varandra text-, bild- och videoinnehåll. Mest används WhatsApp som en chattapp för att sända textmeddelanden. Kompisar kan bilda grupper på WhatsApp för snabb informationsgång och effektiv kommunikation. Å andra sidan kan WhatsApp-grupper också användas till mobbning. Mobbning sker i form av osakligheter, men också genom att blockera någon från gruppen eller helt lämna dem utanför den. Appen finns för både telefon och dator.

INSTAGRAM

Åldersgräns 13 år

Instagram är ett socialt medium där användaren skapar en profil i form av en bildportfolio. Användarna följer varandras profiler och bildar så ett nätverk i tjänsten. Instagram har också ett allmänt bildflöde dit algoritmen plockar rekommenderat innehåll baserat på användarens gillanden. Foton i flödet kommer från personer man följer. Gilla-markeringar och annan användning inverkar mera på innehållet som sökfliken i Instagram visar.

Instagram-profilen kan vara antingen offentlig eller privat. Användare med privat profil godkänner sina följare utifrån inbjudningar och bildar så ett slutet nätverk i appen. Vem som helst kan titta på bilder och videor i en offentlig profil och skicka meddelande till användaren. Det går också att bläddra bland de offentliga profilerna på Instagram utan användarkonto på tjänstens offentliga webbplats.

Uppdateringarna på Instagram kan vara antingen foton och videoklipp, vilka sparas i tjänsten, eller berättelser (Stories) som försvinner inom ett dygn. Användare som följer profilen kan ta en skärmdump av berättelsen innan den försvinner utan att den som publicerat berättelsen märker det. Tjänsten meddelar inte användarna om skärmdumpar.

Foton och videor kan kommenteras offentligt så att också andra följare ser kommentaren. Kommentarer om stories syns bara som privatmeddelanden.

Användarna på Instagram har en presentationstext och profilbild som är synliga för alla användare. Många uppger till exempel sitt Snapchat-användarnamn i den här presentationen och då kan också användare som inte följer profilen lokalisera Snapchat-namnet. Om man vet personens Snapchat-användarnamn går det på motsvarande sätt att hitta hans Instagram-konto med en sökning på Google, om användarnamnet finns i presentationstexten på Snapchat.

SNAPCHAT

Åldersgräns 13 år

På Snapchat publiceras snappar, korta bild- eller videopostningar som försvinner inom ett dygn. Snappar kan skickas antingen privat direkt till en följare eller som en story så att alla följare ser postningen. Profilerna kan vara privata eller offentliga. Om en följare tar en skärmdump av en snap, skickar appen automatiskt ett meddelande om det till användaren. Det kan ändå vara bra att tänka på att skärmdumpar och videoinspelningar kan göras med andra appar, kamera eller en annan telefon varvid det inte skickas något meddelande om det via Snapchat.

Snapchats funktionslogik gör det möjligt att väldigt snabbt och effektivt bara till en utvald grupp kommunicera bilder eller videor som är tänkta att raderas.

JODEL

Åldersgräns 16 år

Jodel är en mobilapp för anonym kommunikation där användarna delar text- och bildinnehåll offentligt. Användarens uppdatering utgör en jodel som andra anonyma användare kan kommentera. Appen har tematiska chattgrupper och kanaler där deltagarna chattar anonymt. Det finns chattkanaler inriktade på relationer och olika livssituationer. På Jodel delar användarna också till exempel tips om erbjudanden och hushållsfrågor samt evenemang i området. Å andra sidan ger Jodel möjlighet till diskussionshjälp för människor som inte annars kan diskutera känsliga ämnen anonymt.

De slutna, anonyma chattgrupperna gör det möjligt att mobba så att mobbarens identitet inte avslöjas för de övriga användarna.

FACEBOOK

Åldersgräns 13 år

Facebooks funktion bygger på ett nyhetsflöde där användarna delar olika slags inlägg.

Användarna har en profil där de kan lägga upp information om sig själva. De flesta delar öppet uppgifter i sin profil, eftersom tjänsten uppmuntrar användarna att göra det. Facebook riktar reklam utgående från användardata.

Tjänsten optimerar nyhetsflödet utgående från användarens gilla-markeringar, på samma sätt som Instagram. Men till skillnad från Instagram, rekommenderar Facebook utifrån användarens gillanden också reklamer, nyheter, blogginlägg, videor och annat innehåll som algoritmerna identifierar.

I tjänsten ingår också appen Messenger för privatmeddelanden. I Messenger kan man skicka meddelanden till sina Facebook- eller Messenger-vänner. Det går också att skicka Facebook- och Messenger-meddelanden till vilka Messenger-användare som helst, förutsatt att mottagaren godkänner meddelandeförfrågan.

Gilla-markeringar, kommentarer och andra aktiviteter på Facebook kan dyka upp i nyhetsflödet även för andras vänner. Genom att gilla, reagera på och kommentera inlägg delar Facebooks användare även personlig information till sina vänner och följare.

På Facebook går det också att skapa slutna grupper eller skicka privata meddelanden till många, där mobbning kan pågå dolt för allmänheten.

KIK-MESSENGER

Åldersgräns 13 år

Kik är en kommunikationsapp för att skicka texter, bilder eller videoklipp till andra användare anonymt med användarnamnet. Kik-namnet används bland annat på Jodel och i anonyma chattgrupper, så att det går att utbyta kontaktuppgifter för att chatta utan att avslöja sin identitet.

En chatt som börjat på Jodel kan fortsätta på Kik med utbyte av bilder och senare överenskommelse att träffas.

Somliga användare använder en falsk profil och falska bilder på Kik. Kik-användare kan be om intima bilder eller avslöjande material av chattkontakter och för att lyckas med det här kan användaren ge ett falskt intryck av sig med hjälp av en påhittad profil.

TIKTOK

Åldersgräns 13 år

Telefonappen TikTok är speciellt populär bland unga och med den kan man skapa och dela korta, vanligtvis cirka 15 sekunder långa videoklipp. Videorna görs oftast genom att filma med den egna telefonen och sedan enkelt editera dem i TikTok. Videon kan till exempel göras snabbare eller långsammare eller zoomas och man kan lägga till musik, olika filter och annat medieinnehåll. Populärt videoinnehåll på TikTok är exempelvis läppsynk, humor- och trickvideor, olika utmaningar, dansvideor, "duetter", det vill säga videor som två tiktokare gjort tillsammans samt olika vanliga vardagssysslor. Det är ofta en slump vilka videor som blir populära bland TikToks användare.

Övriga användare kan gilla, kommentera och dela videor. Användarna kan också skicka privata meddelanden till varandra. Den egna profilen kan göras privat, men det hindrar inte helt videomaterial man publicerat från att spridas också utanför profilen genom följarna.

Syftet med videorna är främst att underhålla tittarna och ge glädje åt dem som gör dem. Utöver allt det skojiga kan det också finnas störande, olämpligt eller rentav farligt innehåll på TikTok.

TELLONYM

Åldersgräns 16 år

Tellonym är en app för att anonymt skicka kommentarer, meddelanden eller återkoppling till personer som skapat en profil där. Appen fungerar så att den som vill ha kommentarer eller meddelanden skapar en profil i Tellonym och andra får kontakt med hen via den. Vem som helst som har en länk till profilen som ska kommenteras kan ta kontakt.

Profilens ägare är inte anonym, men de som tar kontakt och skickar meddelanden är det. Meddelanden som skickats till profilen syns först bara för profilens ägare som beslutar om hen svarar på dem. Om hen svarar, blir såväl det skickade meddelandet som svaret synliga i profilen för alla.

Tanken med appen är att erbjuda en öppen och ärlig plattform för utbyte av meddelanden, frågor och kommentarer, där gilla-markeringar eller visningsgångar inte är avgörande. Trots olika valbara säkerhetsinställningar gör användarnas anonymitet det möjligt att rikta osaklig beteende också mot barn och unga.

Diskussionsforum, Suomi24, Vauva.fi, spelforum, Ylilauta, Facebooks chattgrupper, Ask.fm

Varierande åldersgränser

Diskussionsforum på nätet har olika åldersgränser. Till exempel Suomi24-chatten har 16 år som åldersgräns och Ask.fm 13 år.

Det finns nätdiskussionsforum för olika hobbyer och spel där man diskuterar antingen under sitt eget namn eller med pseudonym. En stor del av dessa forum har numera övergått till medlemsgrupper på Facebook där gruppens administratör har fastställt regler för diskussionen. En person som gör ett inlägg i en diskussionsgrupp kan nå ut till en mycket stor publik på en rätt så kort tid. Grupperna möjliggör alltså effektiv och riktad kommunikation.

Barn och unga har diskussionsforum om spel, till exempel Discord. Unga använder också chattforum som Ylilauta och Ask.fm där det går att vara anonym med ett användarnamn. I diskussionerna kan det uppstå memes, det vill säga roliga inlägg som driver med något aktuellt fenomen. Inlägg som mobbar ett visst barn kan sprida sig mycket snabbt i ett sådant forum.

Digitala spel och spelgemenskaper

Många barn och unga spelar digitala spel. Kring populära spel uppstår också spelgemenskaper som kan vara stora och små, internationella och lokala. Dessa spelgemenskaper fungerar som diskussionsmiljöer för olika människor, på samma sätt som andra sociala medier. Diskussioner om spelet förs på spelets chattforum, på vissa spelets interna chattar och på separata diskussionsappar som Discord eller Skype. Också i chattar i realtid under spelens livesändningar på Twitch.tv och YouTube förs samtal med hundratals och tusentals okända tittare.

I synnerhet i tävlingsinriktade spel (till exempel League of Legends, Dota 2 och Counter-Strike) kan spelgemenskapens interna diskussionskultur vara illvillig och "giftig" (eng. toxic community). Det är vanligt att skymfa motståndare efter vinst eller förlust och också att skälla ut lagkamrater efter ett dåligt spel. Utskällningar förekommer oftare i lägen där man spelar med okända, slumpmässigt utvalda spelare och därför spelar också många bara med sina kompisar. Mobbning och trolning i spel kan också ta sig uttryck i att en av lagets spelare beslutar sig för att hjälpa motståndarna genom att störa andra i det egna laget. I vissa spel går det att förstöra eller stjäla andra spelares egendom och även att förlora virtuell egendom kan upplevas som mobbning, fastän det sker inom ramen för spelets regler.

Spel som sporrar till teamarbete och sådana där spelarna har en högre genomsnittsålder har vanligtvis positivare gemenskaper (till exempel Minecraft, Rocket League, Team Fortress 2).

Spelen och kompis- och vänrelationer som uppstår genom dem kan vara lika viktiga som andra vänskapsrelationer. Barnet kan också vara fäst vid spelets miljö och att barnet ska lämna spelet är då inte den mest ändamålsenliga metoden för ingripande i eventuell

mobbing. Spelare som uppträder osakligt kan blockeras eller de kan anmälas till spelets eller spelgemenskapens administratör.

De populäraste spelen bland under 18-åringar i september 2019 enligt Spelfostrarnas nätverk:

1. Minecraft
2. Fortnite
3. Counter-Strike
4. Fifa
5. Pokemon Go
6. Brawl Stars
7. Overwatch
8. Roblox

LÄS MER:

Pelaajabarometri 2018. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/104293>

Bilaga 3 Exempel på metoder som utvecklats för antimobbingsarbetet

Det finns flera metoder och program för att förebygga och ingripa i mobbning, stärka emotionella och kommunikativa färdigheter och för att utveckla verksamhetskulturen. Nedan har **exempel** på några av dem samlats för den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet.

Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgrupp för förebyggande av mobbning samt främjande av arbetsro ger i sin slutrapport närmare beskrivningar av vanliga metoder som skolor använder enligt utbildningsstadium¹³⁶.

Den grundläggande utbildningen

Ansvarstrappan. <http://www.kidsskills.org/svenska/ansvarstrappan/>

Programmet Askelettain. Hogrefe. <http://www.hogrefe.fi/testit/askeleittain/>

Fadderelevsverksamhet. Mannerheims Barnskyddsförbund. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/kummioppilastoiminta/>

Programmet Friends. Stationens Barn rf. www.asemanlapset.fi/sv/organisation/friends

Hyvinvoinnin vuosikello. Sosiaalisen vahvistamisen toimintamalli yhteisölliseen hyvinvointityöhön perusopetuksessa. Rovaniemi stad. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=22f675c8-f199-48ee-94a4-80cc0d619be4>

Hyvän mielen koulu. Käsikirja mielenterveystaitojen vahvistamiseen yläkoulussa. MIELI Psykisk Hälsa Finland rf. <https://mieli.fi/fi/kirjat/hyvan-mielen-koulu-kasikirja-ylakoululaisen-mielenterveyden-edistamiseen>

Programmet KiVa Skola. Åbo universitet. <https://www.kivaskola.fi>

Programmet Lions Quest. <http://www.lionsquest.fi/framsidan/>

Medling i brott- och tvistemål. Institutet för hälsa och välfärd. <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-utveckling/tjanster/statens-specialtjanster-inom-social-och-halsovarden/medling>

Skolfredsprogrammet. Folkhälsan, Finlands Föräldraförbund, Mannerheims Barnskyddsförbund, inrikesministeriets polisavdelning och Utbildningsstyrelsen. <https://www.mll.fi/skolfreden/>

Stödelevsverksamhet. Mannerheims Barnskyddsförbund. www.mll.fi/tukioppilastoiminta

VERSO-programmet för kamratmedling. <http://sovittelu.com/vertaissovittelu/pa-svenska/>

Yhteispele. Samspel. Institutet för hälsa och välfärd. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/yhteispele>

Andra stadiet

En välmående utbildning. Undervisnings- och fortbildningsmaterial om psykiskt välbefinnande för andra stadiets läroanstalter. MIELI Psykisk Hälsa Finland rf. <https://mieli.fi/sv/kirjat/en-v%C3%A4lm%C3%A5ende-utbildning>

Medling i brott- och tvistemål. Institutet för hälsa och välfärd. <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-utveckling/tjanster/statens-specialtjanster-inom-social-och-halsovarden/medling>

Studiekompis. Åbo universitet. <https://opintokamu.fi/sv/>

Tutorverksamhet. Mannerheims Barnskyddsförbund, SAKKI ry, SAKU ry och Finlands Gymnasistförbund. www.mll.fi/tutortoiminta

VERSO-programmet för kamratmedling. <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-utveckling/tjanster/statens-specialtjanster-inom-social-och-halsovarden/medling>

¹³⁶ Förebyggande av mobbning samt främjande av arbetsron inom småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen samt på andra stadiet (på finska, svensk sammanfattning). Slutrapport. Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2018:16.

Bilaga 4 Länkar till material

Handböcker och anvisningar till stöd för skolans arbete med trygghet och välbefinnande

Dataskyddsguide för läroanstalter. Undervisnings- och kulturministeriet. <https://minedu.fi/sv/dataskyddsguide>

Disciplinära åtgärder och åtgärder för att trygga säkerheten i den grundläggande utbildningen. Utbildningsstyrelsens webbplats. <https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/disciplinara-atgarder-och-atgarder-att-trygga-sakerheten-i-den-grundlaggande>

En bättre skola för alla. Jämställdhet och likabehandling i skolan. (2017). Jämställdhetsombudsmannen och diskrimineringsombudsmannen. <https://www.edellakavija.fi/documents/10734/0/ParempiKouluKaikille-ruotsi-sivut-DIGI.pdf/ca6b4ac6-ec44-49c9-8eab-842e6e63167d> och <https://www.edellakavija.fi/web/sv/tematiska-handbocker-och-material>

Handbok för att förebygga och ingripa i sexuella trakasserier i skolor och läroanstalter. Guider och handböcker 2018:4b. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/handbok-att-forebygga-och-ingripa-i-sexuella-trakasserier>. Handboken omarbetas för att motsvara den reviderade finskspråkiga versionen Opas seksuaalisen häirinnän ennaltaehkaisuksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. Oppaat ja käsikirjat 2020:4a. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/opas-seksuaalisen-hairinnan-ennaltaehkaisuksi-ja-siihen>

Information om mobbing i skolan för föräldrar med främmande modersmål (lättläst finska, ryska, somaliska). ETNO Delegationen för etniska relationer. <https://www.moniheli.fi/uutiset-news/opas-koulukiusaamisesta-etno/>

Jämställdhetsarbete är en kunskapsfråga. Guide för främjande av jämställdhet i den grundläggande utbildningen. Guider och handböcker 2015:4 Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/jamstalldhetsarbete-ar-en-kunskapsfraga>

Konstruktiv interaktion. Handbok för att stärka den demokratiska delaktigheten samt förebygga hatretorik och våldsbejakande radikaliserings. Guider och handböcker 2017:1b. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/konstruktiv-interaktion>

Kotitalouden opetustilat ja työturvallisuus. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kotitalouden-opetustilat-ja-tyoturvallisuus>

Koulu vailla vertaa! – opas yhdenvertaisuussuunnitteluun. Rauhankasvatusinstituutti. <http://rauhankasvatus.fi/koulu-vailla-vertaa/>

Käsityön työturvallisuusopas – Perusopetuksen teknisen työn ja tekstiilityön opetukseen. <https://verkkokauppa.oph.fi/sivu/oppaat-ja-kasikirjat/>

Laaja terveystarkastus, ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. Opas 22/2012. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-708-0>

Luonnontieteiden opetustilat, työturvallisuus ja välineet. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/luonnontieteiden-opetustilat-tyoturvallisuus-ja-valineet>

Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella. Oppaat ja käsikirjat 2019:4a. Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/mukana_tasa-arvo_ja_yhdenvertaisuustyoy_toisella_asteella.pdf

Offentlighet och informationshantering inom undervisningsväsendet. Handbok för skolor och läroanstalter. Guider och handböcker 2018:5b. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/offentlighet-och-informationshantering-inom>

Rättigheter och skyldigheter vid användningen av dator, mobiltelefon och andra mobila enheter i skolan Guider och handböcker 2017:5b. Utbildningsstyrelsen. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/rattigheter-och-skyldigheter-vid-anvandningen-av-dator>

Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos: Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen. Ohjaus 7:2015. Institutet för hälsa och välfärd. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-505-9>

Ny tillämpningsanvisning för lagstiftningen om elev- och studerandevård (på finska). Kommuninfo 13 a/2015. Social- och hälsovårdsministeriet. <https://stm.fi/documents/1271139/1427058/Kuntainfo13a+Uusi+soveltamisohje+oppilas-+ja+opiskelijahuoltolains%C3%83%C2%A4%C3%83%C2%A4d%C3%83%C2%A4nn%C3%83%C2%B6st%C3%83%C2%A4p%C3%83%C2%A4ivitetty+18122015/ea07ef1e-38b5-4236-a503-ae01aa87185>

Toisella asteella toimien – opas oppilaitoksen opiskeluhuoltoryhmälle. Ohjaus 10:2019. Institutet för hälsa och välfärd. <https://www.julkari.fi/handle/10024/138568>

Utarbetande av ordningsregler. Föreskrifter och anvisningar 2016:2 Opetushallitus. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/utarbetande-av-ordningsregler>

Väkivaltakäsitteiden sanasto. Työpöytä 1:2020. Institutet för hälsa och välfärd. <http://www.julkari.fi/handle/10024/139150>

Yhteisestä työstä hyvinvointia - opiskeluhoitoyhjä perusopetuksessa. Ohjauk 9/2018. Institutet för hälsa och välfärd. <http://www.julkari.fi/handle/10024/136782>

Mobbning på nätet

Barn och media. En guide för uppfostrare. Publikationer 2017. Nationella audiovisuella institutet. https://kavi.fi/sites/default/files/documents/barn_och_media.pdf

Empatiakassan. Information och verktyg för digitala medier. Microsoft och samarbetspartner. www.empatiapakkaus.fi/sv/

Grooming (grooming). Nettivihje ilmoita. Rädda Barnen. <https://www.pelastakaalapset.fi/tyomme-kotimaassa/lasten-suojelu-ja-nettivihje/grooming/>

Lapset ja media. Mannerheims Barnskyddsforbund. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/lapset-ja-media/>

Nettikiusaaminen. Nuorten netti. Lasten ja nuorten puhelin. <https://www.nuortennetti.fi/netti-ja-media/nettikiusaaminen/>

Nätmobbing. Ungdomsliv.fi. <https://www.ungdomsliv.fi/levande-livet/webben-och-media/n%C3%A4tmobbing-1237>

Sosiaalinen media ja nuoret. EHYT rf. http://www.ehyt.fi/sites/default/files/sos_media_lapset.pdf

Spelfostran. Nationella audiovisuella institutet och Spelfostrarnas nätverk. <https://www.pelikasvatus.fi/sv/>

Online
ISBN 978-952-13-6666-6
ISSN 1798-8969